

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2010 - 2013

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Natálie Knittlová

Hudební underground a třetí české hudební obrození

Praha 2013

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hugo Schreiber

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL-TIME STUDIES

2010 - 2013

BACHELOR THESIS

Natálie Knittlová

Music underground and the third Czech musical revival

Prague 2013

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

PhDr. Hugo Schreiber

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 15. června 2013

Natálie Knittlová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat panu PhDr. Hugovi Schreiberovi za vedení této bakalářské práce. Velkoryse mi poskytl informace, připomínky a názory při zpracování.

Anotace

Tato bakalářská práce s názvem „Hudební underground a třetí české hudební obrození“ pojednává o začátcích uměleckého hnutí underground v Československu, jeho vývojem během let sedmdesátých a osmdesátých v širším politickém a společenském kontextu a vlivu básníka Ivana Martina Jirouse pro vznik disidentského hnutí v období normalizace.

Klíčové pojmy

Charta 77, Ivan Martin Jirous, normalizace, opozice, komunistický režim, The Plastic People of the Universe, underground.

Annotation

The bachelor thesis entitled „Music underground and the third Czech musical revival“ discusses the beginnings of underground art movement in Czechoslovakia and its development during the seventies and eighties in a broader political and social context and the influence of the poet Ivan Martin Jirous for the emergence of the dissident movement in the period of normalization.

Key words

Establishment, Charta 77, Ivan Martin Jirous, normalization, opposition, The Plastic People of the Universe, underground.

OBSAH

ÚVOD	8
1 IDEOVÉ A ESTETICKÉ VYMEZENÍ UNDERGROUNDU	10
1.1 Underground v USA	11
1.2 Underground ve Velké Británii	16
1.3 Underground v Československu	18
2 PŘEDPOKLADY VZNIKU UNDERGROUNDU	25
2.1 ČSSR 1968 - počátek 70. let	26
2.1.1 Opozice	30
2.1.2 Underground	33
2.1.3 Samizdat	38
2.2 ČSSR 72. léta - druhá polovina 80. let	39
2.2.1 Vznik disidentu	41
2.2.2 Charta 77	44
2.2.3 Underground	49
2.2.4 Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných	53
2.3 ČSSR druhá polovina 80. let - 1989	56
2.3.1 Nová vlna undergroundu	59
2.3.2 Sametová revoluce 17. listopad 1989	60
3 UNDERGROUNDOVÝ GURU IVAN MARTIN JIROUS	61
3.1 The Plastic People of the Universe	65
3.2 Třetí české hudební obrození	68
4 OSOBNOSTI A KAPELY ČESKÉHO UNDERGROUNDU	69
5 SOUČASNÝ VÝVOJ UNDERGROUNDOVÉ HUDBY	80
ZÁVĚR	82
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	83
SEZNAM PŘÍLOH	86

ÚVOD

Underground se v Československu objevil již v padesátých letech v souvislosti s podzemními aktivitami kolem skupiny literátů edice Půlnoc. O dvacet let později tento pojem označoval okruh vyznavačů nekomerční rockové hudby, která byla komunistickým režimem zakazována. V undergroundovém prostředí vynikala kapela The Plastic People of the Universe. Ocitla se v podzemí především proto, že neučinila žádné změny v postoji vůči hudbě. Velký vliv na kapelu měl básník Ivan Martin Jirous, který zformuloval hlavní teze undergroundu v manifestační práci Zpráva o třetím českém hudebním obrození. I přesto, že komunistický režim ztěžoval podmínky české rockově i alternativní hudbě, nedokázal zabránit její existenci.

Téma mé bakalářské práce jsem si zvolila nejen z toho důvodu, že mi je rocková hudba ze všech hudebních žánrů nejbližší, ale také proto, jak silně dokázala spojit lidi různých zájmů a vyvolat v nich odvahu bránit své postoje a identitu v době, kdy vládla jedna politická strana, jeden názor a jeden vzorec chování. Ve své práci se chci zabývat vývojem českého hudebního undergroundu a vznikem disidentského opozičního hnutí, především Charty 77, která vznikla na obranu undergroundových hudebníků zadržených v roce 1976 na Druhém festivalu druhé kultury v Bojanovicích.

V této práci poukazuji na změny, které proběhly v kulturním životě po okupaci Československa sovětskými vojsky 21. srpna 1968 a jak ovlivnily vývoj undergroundových kapel. Dále jaký vliv měl na underground a opoziční hnutí Ivan Martin Jirous a za jakých okolností se spojil Václav Havel s hudebním undergroundem.

Práce je rozdělena do pět pět hlavních kapitol. V první kapitole bych ráda vysvětlila pojem underground a vymezila ho v určitém časovém období a místě. Underground vznikl ve Spojených státech amerických a velkou rychlostí se rozšířil do Evropy. Jeho příznivci byli převážně mladí lidé, kteří se prostřednictvím hudby chtěli odlišit od každodenního stereotypu většiny obyvatel.

Druhá kapitola pojednává o předpokladech vzniku undergroundu v Československu od konce šedesátých let po sametovou revoluci v roce 1989, po které následovalo svržení vlády jedné moci. Jednotlivé etapy období normalizace jsem se snažila začlenit do širšího historického kontextu a přiblížit problematiku hudebního undergroundu.

Ve třetí kapitole představuji básníka, kunsthistorika a zakladatele hudebního undergroundu Ivana Martina Jirouse „Magora“. Vzdělaný Ivan M. Jirous si oblíbil rockovou hudbu natolik, že se stal jedním ze symbolů českého undergroundu. Ačkoli byl několikrát za své aktivity zatčen a strávil mnoho let ve vězení, dokázal přimět opozici vystoupit na veřejnost. Na tuto kapitolu navazují dalšími významnými osobnostmi českého undergroundu, které dobrovolně vstoupily do podzemí i za cenu perzekuce, šikany nebo ztížení existenčních podmínek.

TEORETICKÁ ČÁST

1. IDEOVÉ A ESTETICKÉ VYMEZENÍ UNDERGROUNDU

Základním pojmem pro tuto kapitolu je vymezení undergroundu jako takového, které je možno definovat několika způsoby. Například ve výkladovém slovníku cizích slov se píše o undergroundu jako o „*podzemí, ilegality, podzemní činnosti, organizace; umělecké hnutí protestující svou tvorbou proti konformitě, oficiální kultuře apod*“.¹ Tato definice rozlišuje význam undergroundu daný dobou, politickým uspořádáním státu či jeho geografickou polohou.

V Encyklopedii jazzu a moderní hudby se o undergroundu píše jako o termínu, který „*označuje společenské implikace, typické pro některé projevy populární kultury od druhé poloviny 60. let. Underground označuje umění, které se projevovalo převážně hudbou, ale i literaturou a časopisy*“.²

Výraz „underground“ byl prvně použit ve Spojených státech amerických v souvislosti s představiteli tzv. beat generation (zbité generace) v 50. letech. Mezi hlavními představiteli byli např. básníci Jack Kerouac, Allen Ginsberg, William Burroughs, Charles Bukowski nebo Michael McClure. Tato skupina výrazných osobností díky svému svobodnému umění a novým pohledem, ovlivnila nejen americkou mládež, ale především vytvořila prostor pro kulturní revoluci.³

V následujících kapitolách se zaměřím na vznik a průběh undergroundu ve Spojených státech amerických, Velké Británii a v poslední řadě v Československu.

¹ KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ. *Slovník cizích slov*. Nakladatelství Plot. s. 349. ISBN 80-86523-77-4.

² MATZNER, A.; POLEDŇÁK, I.; WASSERBERGER, I. *Encyklopedie jazzu a populární hudby*. 2. vyd. Praha: 1983. s. 355. ISBN 02-003-83.

³ Blíže: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/jazz/clanky/28-koreny-undergroundu/>.

1.1 Underground v USA

Ve Spojených státech amerických se v 50. letech prožíval tzv. americký sen. Způsob života založený na ukázkovém vzorci typické americké rodiny: muž chodí do práce a stará se o rodinu po finanční stránce, kdežto žena je v domácnosti. Vaří, vychovává děti, je skvělou manželkou a milenkou. Americká rodina trávila nejčastěji svůj volný čas u televize, kde se díky reklamě dozvěděla o nejnovějších produktech, které si následně dojela vlastním vozem koupit do největšího supermarketu.⁴

Není divu, že mladou generaci tento způsob života nudil. „*Chtěla prožít několik let svobodného mládí, v němž nebude už muset hrát úlohu poslušných dětí a v němž ještě nebude zodpovídat za potomky vlastní*“.⁵ Společným znakem mládeže se stala absence skutečného smyslu života. „*(...) provdat se za inženýra, bydlet v modelovém domě ve slušném, majetném předměstí střední třídy, mít dvě až tři děti, platit daně, spát se svým zákonným manželem dvakrát týdně a každé ráno se nastartovat klíčkem v zadku jako japonská hračka, procházet životem bez myšlení, nechat se unášet proudem a brát věci tak, jak přicházejí (...)*“.⁶

Nástupem rock'n'rollu se strhla lavina, která smetla existující představy o vytříbenosti a slušnosti mladých a změnila během několika málo let životní styl teenagerů.⁷ Do podvědomí začali pronikat básníci a prozaici, kteří svými literárními díly vzbuzovali nadšení a úžas. Mezi nejsymboličtější dílo patří básně Kvílení (Howl) od Allena Ginsberga. Generace Beatníků poukazovala ve svých dílech na protiklady Ameriky. Štěstí a blahobyt střídají obavy z války ve Vietnamu a atomové bomby.

⁴ Blíže: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/vyhledavani/underground/clanky/28-koreny-undergroundu/>.

⁵ VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. s. 28. ISBN 978-80-200-1870-0.

⁶ WICKE, P. In: VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. s. 82-83. ISBN 978-80-200-1870-0.

⁷ VANĚK, M. 2010, s. 24.

„Dvě světové války, hospodářská krize a propuknutí studené války v první polovině 20. století představovaly dostatečně tvrdou lekci, aby si mládež začala uvědomovat, že bez ohledu na společenské zřízení, národnost, společenské a ekonomické rozvrstvení je tu něco, co ji spojuje a co představuje její latentní sílu. Na druhé straně tu ovšem bylo příliš mnoho dělitek - ideologických, státních, rasových, národnostních, sociálních i jazykových -, která zabraňovala, aby se tato síla ze svého latentního stavu stala silou reálně působící, fungující a vlivnou“.⁸

„Novou silou stmelující mládež doslova celého světa (nebo zpočátku alespoň euroamerické civilizace) se měla stát populární hudba. Jednalo se jednoznačně o zásadní změnu, neboť pro všechny generace byla až do počátku 20. století komponována stejná hudba. Najednou se objevil nový fenomén - hudba určená jedné generaci, které ty ostatní nerozuměly či rozumět nechtěly. Novým nástrojem, v doslovném i přeneseném smyslu, který pomohl stmelit mládež na obou stranách železné opony, se stala elektrická kytara (...)“.⁹

V první polovině 60. let začaly osidlovat skupinky tuláků sanfranciské Haight Ashbury. Jejich dlouhé vlasy, roztrhané zvonové džíny a bágly se spacáky, šokovaly pokojné občany. I přesto, že se jejich vizáž odlišovala od americké spořádané společnosti s nažehlenými košilemi a působila vandráccky, z valné většiny se skládala ze vzdělaných lidí. Pouze naplňovali svůj životní ideál: volně cestovat, komunikovat a odlišit se od generace svých rodičů.

Po smrti amerického prezidenta Johna F. Kennedyho a neustálém zvyšování obětí ve válce ve Vietnamu došlo k velkému zklamání mladé generace a později i k protestům. Největším nástrojem protestů, díky kterému se mladá generace spojila se stala rocková kytara. Protestní hnutí bylo spjato s hnutím hippies neboli květinových dětí, jež hlásaly známé heslo *Make love, not war* (Milujte se, neválčete).

⁸ VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. s. 27. ISBN 978-80-200-1870-0.

⁹ LINDAUR, V.; KONRÁD, O. In: VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. s. 27, ISBN 978-80-200-1870-0.

Spáchání atentátu v roce 1968 na nejvýznamnějšího afroamerického vůdce za lidská práva Martina Luthera Kinga vyvolalo vlnu smutku a stalo se podnětem dalších nepokojů, z nichž nejvážnějšími byly události v Chicagu.

Protiválečný koncert v Chicagu byl naplánovaný jako hudební demonstrace proti válce, zúčastnilo se ho však pouze pět tisíc lidí a vystoupila jedna jediná skupina. Wayne Kramer ze skupiny MC 5 vzpomíná: „(...) měly tam být všechny kapely, které šly proti proudu: Jefferson Airplane, Country Joe and The Fish, Big Brother and the Holding Company a další. Všichni říkali, že tam pojedou hrát, nakonec byli MC 5 jediní, kdo se ukázal. (...) Měl to být rockový koncert, ale nikdo se neusmíval, vládlo tam napětí. V okamžiku, kdy jsme přestali hrát, policie zaútočila. Velmi tvrdě. Řezání obušky, spousta krve“.¹⁰

„Rocková hudba byla důležitá nejen proto, že částečně bouřila mládež k tlaku na ukončení války, ale rovněž promlouvala přímo k vojákům“¹¹, píše v knize *Byl to jenom rock'n'roll* (2010) Miroslav Vaněk a doplňuje text výpověďmi válečných veteránů: „Jste tam v džungli nebo v táboře, čekáte, až půjdete do akce a v tom uslyšíte z rádia Jimmiho Hendrixe. To vám připomene, že existuje svobodnější svět, ne jen bláto a krev, uprostřed kterého žijete (...)“.¹²

Nejsilnější duch kulturní opozice se objevil na největším hudebním festivalu pod širým nebem ve Woodstocku v roce 1969. Slávu mu zajistil dokument, který se natáčel v průběhu festivalu, píseň Joni Mitchellové *Woodstock*, nadměrná konzumace drog a sex.

¹⁰ Příběh pop music a politiky... c. d., část 3., *Boj za lepší svět*. In: VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. s. 111. ISBN 978-80-200-1870-0.

¹¹ VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010, s. 117. ISBN 978-80-200-1870-0.

¹² Příběh pop music a politiky... c. d., část 2., *Příští zastávka: Vietnam*. In: VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. s. 117. ISBN 978-80-200-1870-0.

Na festivalu vystoupil kytarista Santana se skladbou Soul Sacrifice, která se ihned stala hitem. Dále například Janis Joplin, skupina Jefferson Airplane. Velký úspěch sklídil Angličan Joe Cocker a také Jimi Hendrix. Ze záběrů pořázených během festivalu je neuvěřitelné, kolik lidí se dokázalo sejít a nepřetržitě se bavit. Přes několik pokusů se nepodařilo takový festival znovu zorganizovat.

Hnutí hippies skončilo z mnoha důvodů. Jedním z nich byla komercializace hippies. Byznys proměnil hudbu, oblečení a jiné znaky v módní zboží. Většina „hipísáků“ se přizpůsobila společnosti, vyměnila batikované oblečení za trendy oblečení, nakupovala v supermarketech a dělala přesně to, proti čemu v začátcích bojovala.

S hnutím hippies vznikala alternativní kultura, která sahala do všech oblastí kultury. Ve výtvarném umění se objevil např. pop art Andyho Warhola, vznikaly malé scény divadel a pořádání tzv. happeningů, přišla vlna nadaných režisérů (např. Francis Ford Coppola, Roman Polanski).¹³ Andy Warhol patřil mezi významné osobnosti alternativní kultury. Byl známý především jako umělecký vedoucí nejnámější undergroundové kapely The Velvet Underground, která se vyznačovala psychedelickým rockem.

Do hnutí undergroundu se řadili většinou ti, co provokovali, revoltovali vládu a veškerou konzervativní autoritu. V Encyklopedii jazzu a moderní hudby se uvádí toto: „*Undergroundové hnutí stálo v opozici ke společenským konvencím a bránilo se proti nimi narušováním obvyklých norem (např. v oblékání, úpravě zevnějšku, chování, v otázce sexu a drog, ale i ve světonázorové orientaci, hlásající proti konformitě společenského establishmentu (...)*“.¹⁴

¹³ Blíže: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/clanky/37-hippies-magicka-hra-v-letech-1965-1967/>.

¹⁴ MATZNER, A.; POLEĐŇÁK, I.; WASSERBERGER, I. *Encyklopedie jazzu a populární hudby*. 2. vyd. Praha: 1983. s. 355. ISBN 02-003-83.

„Na Západě se však do undergroundu dostávaly hudební skupiny, které nebyly z marketingového hlediska pro velké nahrávací společnosti zajímavé, a proto většinou nahrávky vydávaly u nezávislých a menších agentur“.¹⁵ Záleželo na tom, jak kapely obstály u silné konkurence na trhu. Buď se proslavily díky talentu, nebo šikovnému manažerovi. Neexistovalo, aby se kapela prokazovala před cenzory nebo posuzovateli, tak jako tomu bylo v Československu.¹⁶

¹⁵ *ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Petrem Albinem (Big Brother and the Holding Company).* In: VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989.* 1. vyd. Praha: Academia, 2010. s. 56. ISBN 978-80-200-1870-0.

¹⁶ VANĚK, M. 2010, s. 56.

1.2 Underground ve Velké Británii

Zatímco v Americe se stala rocková hudba nástrojem proti válce, establishmentu a jednotvárnému americkému životu, v anglickém undergroundu šlo především o hledání nového zvuku a nových způsobů hudebních postupů.

*„Po druhé světové válce byla Anglie zdevastovaná a ekonomicky oslabená. Hlavně mládeži hrozila nezaměstnanost, když opouštěla školu v 15-16 letech, málokdo věděl, čemu by se chtěl věnovat“.*¹⁷

Na ulicích probíhaly nepokoje mladých lidí tzv. *chuligánů*. Podobně jako v USA, spojila hudba a kultura mládež ve Velké Británii. Nástupem anglických hudebních skupin v šedesátých letech proměnil celý svět. Hudebník Ringo Starr z nejslavnější skupiny Beatles uvedl: *„Podle mého názoru, důvodem, proč hudba tak explodovala v Anglii v 60. letech, bylo, že jsme byli první generací, která se vyhnula povinným odvodům do armády“.*¹⁸

Základním kamenem undergroundu v Anglii se stalo předčítání poezie Allena Ginsberga, Lawrence Ferlinghetti a Gregory Corsa v Royal Albert Hall v červnu 1965.¹⁹ Hlavní město Londýn se stalo centrem mladých lidí. Scházeli se tu umělci z celého světa od výtvarníků, sochařů, fotografů, básníků, prozaiků, muzikantů po herce, módní návrháře, modelky a vzdělance.

Od druhé poloviny 60. let se tato obrovská koncentrace umělců v Londýně už nevyskytla. Pořádaly se výstavy, koncerty, happeningy a večírky, na kterých byly velmi oblíbené drogy a sex. Především byla oblíbená droga LSD. Tato halucinogenní droga je velmi silná. Efekty LSD mohou vydržet až několik hodin, během nichž dochází k narušení chování, ke zkreslení a poruše vnímání reality.²⁰

¹⁷ VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. s. 99. ISBN 978-80-200-1870-0.

¹⁸ *The History of Rock and Roll...c. d., část I*. In: VANĚK, M. 2010, s. 101.

¹⁹ Blíže: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/alternative-rock/clanky/30-underground-v-anglii-evrope-a-nemecku/>.

²⁰ ILLES, T. 2002, s. 38.

Hudbu undergroundových kapel, např. Pink Floyd, Soft Machine, vysílala pirátská rádia. V polovině 60. let zněl nekomerční rock v Anglii z pirátského hudebního Radia Carolina, které vysílalo ze zakotvené lodi na moři. Pirátská rádia pomáhala hudebníkům dostat se do povědomí posluchačů a zasloužila se o nový směr alternativní hudby.²¹

Nejznámější anglickou undergroundovou kapelou byla bezpochyby Pink Floyd. Kapela vznikla v roce 1965 ve složení Syd Barrett, Roger Waters, Rick Wright a Nick Mason.²² Pink Floyd se postupně přeorientovali na psychedelický rock. Psychedelický představuje stav „*záměrně silně působící na psychiku, zintenzivňující vjemy a počítky*“.²³

Soft Machine byla jednou z nejvýznamnějších britských skupin šedesátých let. Účastnila se různých psychedelických akcí v čele s australským básníkem Daevida Allena. Po roce 1971 se kapela v novém složení přeorientovala na jazz-rock a díky svými odvážnými strukturami a harmoniemi ovlivňovala evropský rock po dlouhé období.²⁴

Centrem londýnského undergroundu se staly kluby Marquee a UFO (Underground Freak Out). Spolumajitel klubu UFO (Underground Freak Out) John Hopkins vedl časopis o londýnském undergroundu International Times, na kterém se podílel i Paul McCartney. V roce 1967 začal vedle International Times vycházet časopis zaměřený na psychedelickou hudbu Oz Magazine a v letech 1969 až 1973 časopis Friends.²⁵

²¹ VANĚK, M. 2010, s. 211.

²² VLČEK, J. 1984, s. 253.

²³ KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ. *Slovník cizích slov*. Encyklopedický dům, s.r.o.: 1996. s. 278. ISBN 80-90-1647-8-1.

²⁴ VLČEK, J. 1984, s. 80.

²⁵ Blíže: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/clanky/30-underground-v-anglii-evrope-a-nemecku/>.

1.3 Underground v Československu

V českém prostředí měl pojem „underground“ zcela jiný význam než na Západě. První vlna českého undergroundu přišla v 50. letech v oblasti literatury.

S undergroundem souviselo první umělecké seskupení v poválečné literatuře. Literární historik Václav Černý zařadil do literárního undergroundu ty, co začaly publikovat během války v seskupeních, jako byla např. Skupina 42. A ty, co po převratném únoru 1948 odmítli přistoupit na zásady socialistické kulturní politiky.²⁶

Osobnosti undergroundu zaujímal v 50. letech antistalinistická stanoviska, ale do politiky se angažovat nechtěli. Prozaik a básník Zbyněk Fišer (Egon Bondy) formuloval ve své próze *Mníšek* názor, kterým se underground řídil takto: „(...) *politické mlčení těch, kteří jsou proti establishmentu, je ve skutečnosti nejvážnější politickou silou, s níž lidé nechtějí a neumějí počítat*“.²⁷

Dle literárního kritika Martina Machovce se v undergroundu na počátku 50. let ocitá veškerá neodpovídající literatura, a to i v retrospektivě (probíhaly čistky v knihovnách, v archivech). Dále veškeré výtvarné umění, které nebylo v souladu s tezemi „socialistického realismu“. Jazz a později rock, country a western byly označeny jako „buržoazní hudba“, a proto byly zakázané. V podzemí se ocitly obory společenské, ale nejen ty. Dále politické či ekonomické aktivity, které se neztotožňovaly s oficiální linií a nedržely se všech státně-stranických pokynů. V poslední řadě křesťanské církve, jejichž činnost byla důsledně omezována.²⁸

Martin C. Putna popsal underground jako „*onen typ podzemí, kam se vstupuje dobrovolně, kdy primárním motivem není vydědění z ‚normálního‘ světa a neschopnost se v něm uchytit a prosadit (aniž by tu byla zcela bez role), nýbrž jeho*

²⁶ ČERNÝ, V. In: PILAŘ, M. 1999, s.15.

²⁷ BONDY, E. *Mníšek*. Praha: Akropolis, 2008. s. 4. ISBN 978-80-86903-72-9.

²⁸ MACHOVEC, M. 2008, s. 100-101.

*vědomé odmítnutí, negace, zhnusení systémem jeho hodnot, nebo lépe: výkladem, jaký obecným hodnotám normativně dává“.*²⁹

Mezi válkami se stala Praha po Paříži druhým hlavním městem kultury. Vzniku undergroundu podnítilo odtržení skupiny mladých lidí od československé surrealistické skupiny. Do té skupiny patřila například básnířka Honza Krejcarová, básník Ivo Vodsed'álek, Egon Bondy, Vladimír Boudník a o generace starší prozaik Bohumil Hrabal.³⁰

Aktivity této podzemní skupiny básníků a prozaiků, která realizovala svá díla v samizdatové edici Půlnoc (EP) měly význam pro estetickou orientaci budoucího undergroundu v sedmdesátých letech.³¹ Například Egon Bondy, vlastním jménem Zbyněk Fišer se stal významnou osobností hudebního undergroundu.

Na počátku 70. let byl underground stejně tak jako ve světě označován v souvislosti s rockovou hudbou. V Československu konkrétně s okruhem rockové kapely The Plastic People of the Universe. Představitel českého undergroundu Ivan Martin Jirous vysvětlil počátky undergroundu takto: „*V raných 70. letech byla zázemím undergroundu skutečně dělnická, často bezprizorná mládež a to, co jsme nazvali undergroundem, vyjadřovalo její neuvědomilý názor a snahu žít jinak, než jak to viděla kolem sebe v normalizační šedi, která začala překrývat střípky svobody, zahlédnuté na sklonku šedesátých let“.*³²

Nástupem normalizace na počátku 70. let skončila svobodnější atmosféra, která se odehrávala v období Pražského jara v roce 1968. Ve druhé polovině 60. let docházelo k pozvolnému uvolňování. Společnost se začala vyjadřovat ke stávajícímu režimu v čele s prezidentem Antonínem Novotným, kterého ve funkci tajemníka ÚV KSČ nahradil Alexander Dubček a ve funkci prezidenta Ludvík Svoboda.³³

²⁹ PUTNA, Martin C. In: PILAŘ, M. *Underground: Kapitoly o českém literárním undergroundu*. Brno: Host, 1999. s. 14. ISBN 80-86055-67-1.

³⁰ MACHOVEC, M. 2008, s. 61-62.

³¹ Tamtéž, s. 101-104.

³² MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 74. ISBN 978-80-87053-22-5.

³³ Blíže: <http://www.dejepis.com/index.php?page=000&kap=026&pod=3>.

Postupně docházelo k výměně funkcionářů a k obnovení svobody slova. Redaktorka městského rozhlasu v Brně paní Jana Čipáková vysílala v letech 1965 až 1968 a na tu dobu, kdy vysílání nemuselo být podrobena cenzuře, vzpomíná s úsměvem na rtech.³⁴

Cenzura se vztahovala na kontrolu zpráv, informací, ale i uměleckých děl. Existovala od začátku komunistické éry a její důležitost se v různou dobu měnila. Největší svoboda tisku trvala právě v době Pražského jara.³⁵

Období Pražského jara však skončilo okupací sovětskými vojsky 21. srpna 1968 a nastolením přísného režimu. Ti, co se nechtěli přizpůsobit novým pravidlům, hnali nový režim do podzemí. Například hudební kapely mohly veřejně vystupovat pouze po splnění podmínek jako přejmenování kapely z cizího názvu na český „slušný“ název, odproštění od anglických textů nebo složení zkoušek tzv. přehrávek.³⁶

Na počátku sedmdesátých let docházelo k tzv. čistkám ve všech oblastech společenského života. Prezident Ludvík Svoboda abdikoval ze své funkce prezidenta a na jeho místo nastoupil generální tajemník ÚV KSČ Gustav Husák. Občanům byla nabídnuta, výměnou za rezignaci na politické dění a ústup do soukromé sféry, sociální jistota a uspokojení materiálních potřeb.

Ve své knize *Obnovený pořádek* (1990) popisuje Milan Šimečka, jak hladce probíhala adaptace obyvatelstva do nového režimu. *„Každý je někde zaměstnán a musí dodržovat státní pravidla zaměstnaných. Musí chodit pravidelně do práce, ale není tak nutné, aby tam pracoval. Adaptovaný člověk zná tisíce způsobů, jak nepracovat nebo pracovat málo, a přesto mít pověst dobrého pracovníka. Tato zaměstnanost je základní sociální jistotou“*.³⁷

³⁴ NAVARA, L.; ALBRECHT, J. 2010, s. 33.

³⁵ Tamtéž, s. 33.

³⁶ VESELÝ, L. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 111.

³⁷ ŠIMEČKA, M. *Obnovení pořádku*. Brno: Atlantis, 1990. s. 164. ISBN 80-7108-002-0.

Občané se povinně účastnili akcí pořádanými komunistickým režimem. Například prvomájových průvodů, mírových slavností, národních dožinek nebo spartakiád. Za účast si mohli lidé koupit nedostatkové zboží (pomeranče, banány, mandrainky), které se v obchodech nedaly běžně koupit. Na druhé straně byli lidé pod neustálým dohledem a kontrolou, protože společnost byla protkána udavači a spolupracovníky KSČ. Tak vzrostla obliba chataření, zahrádkaření a únik do soukromé sféry.³⁸

Režim očekával, že se mu všichni podřídí. Mladí lidé, kteří byli ovlivněni skupinou The Plastic People of the Universe i západními hudebními, literárními a výtvarnými směry, zakládají nové kapely, nové komunity, které sdílejí alespoň společnou touhu svobodně hrát a poslouchat hudbu.³⁹

Český historik Miroslav Vaněk vysvětluje, že „v systému, který své ideologii podřizuje i oblast kultury a „plánuje“ její vývoj, paralelně vzniká také „jiná“ kultura, která této ideologii odporuje nebo se jí alespoň snaží nebrat na vědomí, odlišit se nejen vytvářenými díly, ale i životním stylem a smyslem, který své vlastní tvorbě přikládá“.⁴⁰

Tito lidé underground brali především jako životní a duchovní postoj. Jak už jsem se zmiňovala výše, v raných letech sedmdesátých šlo především o lidi z dělnického prostředí. Později došlo díky Ivanovi Jirousovi k propojení se sférou inteligence. Tam lze zařadit např. filozofa Jiřího Němce a psychologku Danu Němcovou, básníka Andreje Stankoviče, nebo básníka a filozofa Egona Bondyho.⁴¹ Pražská a mimopražská elita intelektuálů podporovala hnutí underground bez ohledu na vzdělání a znalosti jeho protagonistů. Je nutno poznamenat, že se nejednalo pouze o mládež, která sotva ukončila učiliště. Ivan Martin Jirous, otec undergroundu, jak se mu říkávalo, vystudoval v letech 1963-1969 dějiny umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.⁴²

³⁸ Blíže: http://www.totalita.cz/norm/norm_02.php.

³⁹ VESELÝ, L. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 111.

⁴⁰ VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. s. 247. ISBN 978-80-200-1870-0.

⁴¹ VESELÝ, L. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 111-112.

⁴² NEOMYTKOVÁ, J. 2007, s. 14.

Další velkou osobností byl bezpochyby básník Egon Bondy, který svým románem *Invalidní sourozenci*, vydaném v samizdatu v roce 1974, charakterizoval undergroundové prostředí. Spolu se Zprávou o třetím českém hudebním obrození Ivana Martina Jirouse stanovil vytvoření nezávislé tzv. druhé kultury.⁴³

*„Kultury, která bude naprosto nezávislá na oficiálních komunikačních kanálech a společenském ocenění a hierarchii hodnot, jak jimi vládne establishment. Kultury, která nemůže mít za cíl destrukci establishmentu, protože by se mu tím sama vehnala do náruče. Ale která zbaví ty, kdo se k ní budou chtít připojit, skepse, že se nedá nic dělat, a ukáže jim, že se toho dá udělat mnoho, když ti, kdo to dělají, chtějí málo pro sebe a víc pro druhé. (...)“*⁴⁴

Ze strany Státní bezpečnosti docházelo k pronásledování, vyhrožování, zatýkání a ponižování všech, co měli něco společného s undergroundovou kapelou The Plastic People of the Universe. Po festivalu „druhé kultury“ v Bojanovicích v roce 1976 došlo k zatčení devatenácti hudebníků a příznivců hudebních kapel PPU a DG 307 za výtržnictví.⁴⁵

Díky kontaktům s pražskými intelektuály se rozjel boj za jejich propuštění a za ochranu lidských práv a svobod. Tato událost dala vzniknout občanské iniciativě nazvané Charta 77 jež vznikla 1. ledna 1977. Odvolávala se na dva pakty o lidských právech OSN (Organizace spojených národů).⁴⁶ Ačkoli Charta 77 nabízela komunistické moci dialog a underground se stavěl k žádnému kontaktu s establishmentem, vzájemně se v příštích letech podporovaly a ovlivňovaly. Především pak s Václavem Havlem a ostatními disidenty, signatáři Charty 77.

⁴³ VESELÝ, L. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 112.

⁴⁴ JIROUS, Ivan M. Zpráva o třetím českém hudebním obrození. In: MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 34. ISBN 978-80-87053-22-5.

⁴⁵ VESELÝ, L. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 112.

⁴⁶ Tamtéž, s. 112.

Vedle Charty 77 začaly vznikat další iniciativy: VONS (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných), České děti jež se orientovaly na ekologickou problematiku, která byla v Československu více než kritická. V roce 1988 vznikla například iniciativa HOS (Hnutí za občasnou svobodu), ekologická iniciativa Zelený kruh a Demokratická iniciativa. Ta se jako jediná vůči režimu vymezovala z jasných politických pozic.⁴⁷

Na počátku 80. let se objevila nová mladší generace undergroundu, která se do období normalizace narodila. Pocity z undergroundu popisuje prozaik, básník a šéfredaktor časopisu Revolver Revue Jáchym Topol takto: *„Objevil jsem jiný svět, v němž bylo možno něco dělat, v němž práce měla smysl, a navíc - byl to svět plný dobrodružství. (...) Byl to svět konspiračních zpráv, odposlouchávajících telefonů, utajovaných schůzek, neveřejných rockových koncertů, neoficiálních seminářů o literatuře a filozofii, na nichž se setkávali zakázaní učitelé se zakázanými studenty. Byl to svět nebezpečí, kde si člověk hrál s ohněm - ale nuda v něm nebyla. Pryč bylo to šedé, odporné intermezzo školní docházky, která nás měla „znormalizovat“. Byla to realita, k níž jsme neměli co přirovnat, protože s „normálními poměry“ jsme neměli žádnou vlastní zkušenost“.*⁴⁸

Navzdory přísnému zákazu veřejně vystupovat, obvinění, zatýkání a donucení emigrovat ze země se hnutí undergroundu více stmelilo. Do undergroundu neplatila žádná vstupenka. Není vázán na určitý umělecký směr, i když se v hudbě projevoval převážně v rockové formě. Z undergroundu vyšly kapely jako DG 307, Aktual, Umělá hmota, The Plastic People of the Universe, Psí vojáci, písničkáři Karel „Charlie“ Soukup, Svatopluk Karásek a další.

⁴⁷ Blíže: <http://www.ustrcr.cz/cs/opozice>.

⁴⁸ TOPOL, J. Příběh Revolver Revue. In: MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 90. ISBN 978-80-87053-22-5.

Establishment se dočkal pravého opaku reakce undergroundu než zamýšlel. K tomu se vyjádřil Ivan Martin Jirous takto: „(...) *Underground se stává undergroundem nejen v poetickém slova smyslu, jak byl předtím převážně chápán. Aniž jakkoliv ustoupil ze svého původního vymezení - jedná se stále o hnutí, jehož těžiště spočívá ve vytváření svobodného autentického umění (především hudby a poezie) a ve snaze o formování jiného způsobu pobývání ve světě, než který představuje v současném spektru kulturně-politické situace v ČSSR i významnou politickou sílu*“.⁴⁹

Přestože rocková muzika komunistický režim neporazila, pomohla snáze vydržet dobu nesvobody, která trvala přes dvacet let.⁵⁰

⁴⁹ JIROUS, Ivan M. Český underground - geneze a přítomnost hnutí. In: Informace o Chartě 77, samizdat, 7, č. 6 (1985). In: VESELÝ, L. Underground (Charty 77). In: BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Ústav českých dějin FF UK. Dokořán, 2005. s. 112. ISBN 80-7363-007-9.

⁵⁰ VANĚK, M. 2010, s. 569.

2. PŘEDPOKLADY VZNIKU UNDERGROUNDU

„Klíčovým mezníkem ve vývoji komunistického systému v Československu byl rok 1968, kdy došlo k pokusu o strukturální reformu sovětského typu socialismu. Skončil neúspěšně, po zásahu armád pěti zemí Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 nastává nová etapa tzv. normalizace nebo reálného socialismu“.⁵¹

Co byla normalizace? Tento termín se začal používat po sovětské okupaci Československa dne 21. srpna 1968. Normalizace byla chápána komunistickými představiteli jako jediná možnost, jak zabránit v pokračování reformních snah z období Pražského jara.⁵² Sovětský vůdce Leonid Brežněv požadoval návrat k „normálu“.⁵³ Sovětské stranické orgány pořádaly diskuze tajně a veřejnosti oznámily pouze, co uznaly za vhodné. V Československu se ale o rokování začalo psát v médiích a vydávaly se zprávy o schůzích předsednictva. Sovětští nejvyšší představitelé přednášeli pouze schválené projevy. V Československu hovořili nejvyšší představitelé často bez přípravy a obsah projevu se značně lišil od toho sovětského. V Československu se konaly schůze bez schváleného programu. A co bylo podle Sovětského svazu nepřípustné, projevovalo se na nich více názorů najednou. K tomu se připojila nová tvář novin, televize a rozhlasu.⁵⁴

Pod pojmem normalizace si můžeme představit dlouhé období, kdy komunistická moc dohlížela na politické, společenské a kulturní dění ve státě.⁵⁵

Průběh této doby, která trvala až do revolučního roku 1989 si můžeme rozdělit do několika základních let, během nichž docházelo ke stabilizaci komunistického režimu, perzekuci, utlačování a manipulaci společnosti.

⁵¹ OTÁHAL, M. Programová orientace disidentu 1969-1989. In: BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1969-1989*. Ústav českých dějin FF UK. Dokořán, 2005. s. 25. ISBN 80-7363-007-9.

⁵² OTÁHAL, M. In: KALOUS, J.; KOCIAN, J. 2012, s. 174.

⁵³ NAVARA, L.; ALBRECHT, J. 2010, s. 134.

⁵⁴ ŠIMEČKA, M. 1990, s. 18-19.

⁵⁵ NAVARA, L.; ALBRECHT, J. 2010, s. 134.

2.1 ČSSR 1968 - počátek 70. let

Koncem srpna 1968 formuloval tajemník ÚV KSČ (Ústřední výbor Komunistické strany Československa) Alexandr Dubček na zasedání ÚV KSČ politickou linii po okupaci. Hlavní podstatou bylo plnění tzv. moskevského protokolu a normalizování poměrů ve státě. To znamenalo obnovení autority a výkonu funkcí všech státních, stranických a společenských organizací, ale i omezení demokratických práv. A to především svobody slova a shromažďování.⁵⁶

Ve vymezeném časovém období docházelo k vytvoření mechanismů, které zaručily přežití komunistického režimu do roku 1989. Hlavním nástrojem se staly perzekuce tzv. čistky. Ty začínaly nejdříve v jednotlivých orgánech, organizacích a posléze ve společnosti. Média byla donucena zahájit kampaň proti osobnostem Pražského jara a proti jednotlivým tvůrčím svazům včetně Svazu českých novinářů.⁵⁷

Například Josef Smrkovský byl zbaven funkce předsedy Národního shromáždění. Gustav Husák byl zvolen novým tajemníkem ÚV KSČ za Alexandra Dubčeka, který byl později ze strany vyloučen. Gustav Husák vysvětloval zbavení funkce Josefa Smrkovského jako nutnost pro proporcionalní zastoupení ve státních funkcích.⁵⁸ Byla zakázána činnost KAN (Klub angažovaných nestraníků) a K231 (Klub bývalých politických vězňů). KAN a K231 bylo jako jediné demokratické politické hnutí zformulované na jaře roku 1968.⁵⁹

Když se očistila strana, dostalo se na ostatní, kteří se angažovali v obrodném procesu Pražského jara, nebo projevíli nesouhlas s intervencí. Čistky probíhaly ve všech sférách. O svá místa přicházeli lidé ve vědeckých či uměleckých oblastí. Režim znemožnil mnohým vědeckým pracovníkům prezentovat svá díla a myšlenky.

⁵⁶ BÁRTA, M. In: OTÁHAL, M. 1994, s. 12.

⁵⁷ SÍGL, M. 2009, s. 452.

⁵⁸ ŠIMEČKA, M. 1990, s. 29-30.

⁵⁹ Blíže: <http://www.kan.cz/z-historie-kan>

Mnozí ti, kteří nenašli ve svém oboru uplatnění, nebo nedokázali přihlížet úpadku v celé společnosti, emigrovali do zahraničí. Odcházel lidé zejména v nejproduktivnějším věku mezi dvaceti až čtyřiceti lety. Mezi emigranty měli zastoupení například vědečtí pracovníci, inženýři, lékaři, učitelé, umělci, stranická inteligence, pracovníci masmédií, kvalifikovaní dělníci, příslušníci armády.⁶⁰

Na plenárním zasedání ÚV KSČ 11. prosince 1970 byl schválen dokument Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Tento dokument by se mohl charakterizovat jako příručka pro život za normalizace. Jeho cílem bylo upevnit stranu a objasnit události srpna 1968.

*„Tato obecná charakteristika krizového vývoje ve straně a společnosti v ČSSR, potvrzuje, že rozvratný proces, rozpoutaný pravicovými a protisocialistickými silami, zachvátil všechny oblasti veřejného a politického života - ekonomiku, ideologii i zahraniční politiku. V srpnu 1968 vznikla v Československu vyhrocená kontrarevoluční situace a naše země se dostala na pokraj občanské války. Na pořad dne vyvstala se vši ostrostí otázka »Kdo s koho«. Buď kontrarevoluce, opírající se o podporu mezinárodní reakce, dovrší své zhoubné dílo, nebo se socialistickým silám podaří kontrarevoluci odrazit a uhájit věc socialismu“.*⁶¹

Kontrarevoluce by se dle slovníku cizích slov dala vysvětlit jako *„regresivní proces, snaha o nastolení předrevolučního stavu věcí“*.⁶²

*„I ti, kteří se tímto slovem zaštitili, věděli naprosto jasně, že v Československu žádná kontrarevoluce nebyla. To chtěli jen vlastnímu lidu přiblížit atmosféru starou padesát let, aby pochopil, že se bude jednat, a s argumentací ať si poradí historici“.*⁶³

⁶⁰ KOCIAN, J.; PERNES, J.; TŮMA, O. 2004, s. 296.

⁶¹ *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. Sjezdu KSČ.* Praha: Nakladatelství Svoboda, 1978. s. 30.

⁶² KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ. *Slovník cizích slov.* Encyklopedický dům, s.r.o., 1996. s. 184-185. ISBN 80-90-1647-8-1.

⁶³ ŠIMEČKA, M. *Obnovení pořádku.* Brno: Atlantis, 1990. s. 21. ISBN 80-7108-002-0.

Český národ po okupaci začal postupně propadat depresi a ztrácet důvěru v socialismus. Převažovaly emoce strachu a zoufalství. Každý se bál o své zaměstnání, nepřijetí svých dětí na školy, ztrátu jistot, nevhodných příbuzných či přátel, o budoucnost celé společnosti. Naskytly se ale situace, které český národ stmelily.

Rozruch na ulicích měst způsobilo hokejové utkání od 21. do 28. března 1969. Nejsledovanější utkání bylo mezi Československem a SSSR (Svaz sovětských socialistických republik), kdy Československo zvítězilo nad SSSR 2:0 a 4:3. Vítězství nad Sověty fanoušci oslavovali velkolepě. Došlo také k útokům na sovětské jednotky a byla zdemolována kancelář sovětské letecké společnosti Aeroflot na Václavském náměstí. Na oplátku se proti nim vydala sovětská vojska. Někde byly použity i transportéry s kulomety.⁶⁴

Mezi lidmi se nashromáždila energie, která se dala politicky využít. Záležitost s demonstracemi při hokejovém mistrovství ale dopadla opačně. Bez vědomí a souhlasu československé vlády byl navýšen počet sovětských vojsk. A opět se začalo ze strany Sovětského svazu hovořit o kontrarevoluci v Československu.⁶⁵

Na první výročí okupace 21. srpna 1969 proběhla demonstrace proti režimu. Použitím brutality, vyhrál boj o ulici „Husákův“ režim a udělil tvrdou lekci, především mladé generaci.⁶⁶ Šlo o velké zklamání ze strany Alexandra Dubčeka, který měl u lidí velkou důvěru. Proti demonstrantům zakročila policie, Lidové milice a vojsko. Ty, které zatkly, odsoudili podle tzv. pendrekových zákonů, pod kterými byl podepsán Alexander Dubček a Ludvík Svoboda.⁶⁷

⁶⁴ KOCIAN, J.; PERNES, J.; TŮMA, O. 2004, s. 305.

⁶⁵ Tamtéž, s. 305.

⁶⁶ OTÁHAL, M. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 25.

⁶⁷ KOCIAN, J.; PERNES, J.; TŮMA, O. 2004, s. 286.

Ještě před demonstrací v srpnu došlo k tragické události. Student historie Jan Palach se na protest okupace Československa a odklonění společnosti od reformních ideálů u Národního muzea v Praze 16. ledna 1969 upálil. Jeho pohřeb se stal celonárodní manifestací proti režimu a okupaci, ale podle Jakuba Jareše z Ústavu dějin a archivu Univerzity Karlovy se nesplnilo to, pro co tak mladý člověk obětoval svůj život. Palachův čin podle něj vyzněl do prázdna. Český národ se stáhl do ústraní místo boje za svou vlast. A nepodpořilo to ani další upálení z února 1969 studenta Jana Zajíce.

S tím však nesouhlasí socioložka Jiřina Šiklová, podle které panoval strach mezi střední generací, že by takhle mohly pokračovat jejich děti. Proto někteří obcházeli studenty a odpuzovali je od takových činů.

Komunistická propaganda vyžadovala od občanů, aby se zdržovaly vlastních názorů, které se odlišovaly od názoru oficiálního. Člověk se musel neustále kontrolovat a ovládat, aby neřekl něco, co by ho mohlo existenčně zničit. Nabídla mu sociální a materiální jistoty pod podmínkou, že nebude zasahovat do politického dění. Většina lidí dohodu přijala. Šlo jen o to, aby si dávali pozor na veřejnosti. V soukromí si každý mohl říkat, co chtěl. Ovšem nesměl ho nikdo udat.

„Základní podmínkou pro funkci této smlouvy je míra požitků, které může stát povolit občanům v privátní sféře. Jinak řečeno, v tomto obchodě musí dostat občan za svou adaptaci slušné zboží. A stabilita bude okamžitě ohrožena, jestliže cena adaptace bude neúměrně vyšší než hodnota požitků, které je reálný socialismus s to občanům přidělit.“⁶⁸

⁶⁸ ŠIMEČKA, M. *Obnovení pořádku*. Brno: Atlantis, 1990. s. 168-169. ISBN 80-7108-002-0.

2.1.1 Opozice

Kam se poděli ti, kteří během „čistek“ ztratili zaměstnání a byli režimem považováni za nežádoucí? Stáli v opozici. Během zmiňovaných čistek bylo z KSČ vyškrtáno na půl milionu členů, protože podporovali obrodný proces a nesouhlasili s okupací země.⁶⁹ Pochopitelně ne všichni se v opozici aktivně angažovali. Ačkoli nedocházelo k politickým procesům, které by se podobaly procesům z 50. let, byli občané postiženi existenčně. Neměli stejná práva jako ostatní, nesměli zastávat určitá zaměstnání, na jejich rodiny se koukalo skrze prsty a jejich děti ať byly nadané sebevíce se mohly uspokojit, v lepším případě s učňovským listem.

Opozice vznikla především v zastoupení studentů, bývalých politiků, umělců, spisovatelů a inteligence. V roce 1969 vznikl Manifest Deset bodů, který byl veřejným protestem proti normalizaci a jako jeden z prvních měl programový charakter. Nemělo jít z prvo počátku o petici, ale o otevřený dopis deseti osobností adresovaný poslancům a ÚV KSČ.⁷⁰ Autoři, mezi nimiž byli např. Luděk Pachman, Ludvík Vaculík, Rudolf Battěk, Jan Tesař, Emil Zátopek nebo Václav Havel se hlásili k ideálům socialismu, žádali však odchod sovětských vojsk.

Manifest Deset bodů vyzval veřejnost, aby se soustředila na řešení problémů, které mohla ovlivnit v soukromé sféře. „(...) může se vyspělý národ bránit tím, že praktickými skutky nepolitické povahy prosadí svůj styl života, svou životní filozofii svou povahu“.⁷¹ Tato koncepce ukazuje zárodky nepolitické politiky, která se prosadila v disentu, v pozdějších letech.⁷²

⁶⁹ OTÁHAL, M. 2011, s. 532.

⁷⁰ KAISER, D. 2009, s. 85.

⁷¹ PECKA, J.; PREČAN, V. Proměny pražského jara: Sborník studií a dokumentů o nekapitulatských postojích v československé společnosti 1968-1969. In: OTÁHAL, M. Programová orientace disentu 1969-1989. In: BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Ústav českých dějin FF UK. Dokořán, 2005. s. 26. ISBN 80-7363-007-9.

⁷² OTÁHAL, M. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 26.

„Komunističtí funkcionáři pokládali toto vystoupení za projev svobodné vůle, což v období obnovování pořádku nemohli trpět. Proti autorům mocensky zasáhli a Luděk Pachman, Jan Tesař a Rudlof Battěk byli zatčeni. K procesu však nedošlo a po deseti měsících byli propuštěni“.⁷³

V opozičním hnutí působila organizovaná skupina nazývaná Hnutí revoluční mládeže (nebo také Revoluční socialistická strana Československa) v čele s Petrem Uhlem, Janem Frolíkem, Egonem Čierným, Petruškou Šustrovou a dalšími. Hnutí revoluční mládeže vzniklo pod vlivem neúspěšné studenkové stávkou z listopadu 1968, kdy působilo ještě legálně. Postupně však přecházelo do ilegality jako další opoziční hnutí.⁷⁴ Za svou činnost byli členové hnutí v prosinci 1969 zatčeni. Stalo se tak prvním politickým procesem po nástupu Gustava Husáka jako generálního tajemníka ÚV KSČ. Petr Uhl byl odsouzen na čtyři a půl roku odnětí svobody.⁷⁵

Další složkou opozičního hnutí byla skupina bývalých členů Československé strany socialistické v Brně, která vystupovala pod jménem Československé hnutí za demokratický socialismus. Jeho představiteli byli např. Milan Šilhan, Petr Wurm aj. Nejpočetnější složku opozice tvořili exkomunisté reprezentovanou Socialistickým hnutím československých občanů v čele s Jaroslavem Šabatou, Milanem Hüblem a Janem Tesařem. Oba proudy se přihlásily k socialismu, ale chápaly ho poněkud odlišně.⁷⁶ Brněnská skupina chápala socialismus jako stálé úsilí o takové uspořádání společenského života, které vytvoří nejlépe vyhovující prostor pro co nejúplnější rozvoj osobnosti. Exkomunisté chápali socialismus jako politický systém, kde si budou všichni rovni. Oba tyto směry kladly velký důraz na ochranu lidských práv a svobod.⁷⁷

⁷³ OTÁHAL, M. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 26.

⁷⁴ Tamtéž, s. 26.

⁷⁵ Tamtéž, s. 28.

⁷⁶ Tamtéž, s. 28.

⁷⁷ Tamtéž, s. 29.

Opozice si byla vědoma, že k tomu, aby svrhla Gustava Husáka, potřebuje probudit občany a vytvořit masové hnutí. Lidé byli z porážky obrodného procesu během Pražského jara natolik zklamaní, že nebyli ochotni angažovat se. To potvrzují volby z listopadu roku 1971, které potvrdily stabilizaci komunistického režimu.

2.1.2 Underground

Hudba, ale i další oblasti kultury se taktéž musely přizpůsobit komunistickému režimu. Mikoláš Chadima rozdělil hudební skupiny na oficiální a neoficiální. Mezi oficiální skupiny zařazoval některé amatérské a všechny profesionální kapely, které mohly pracovat v profesionálním studiu, vydávat desky a prezentovat se v masmédiích. Dále je dělil na vládní, prodejné a slušné. Vládní kapely, např. kapela Olympik se přizpůsobovaly tomu, co od nich bylo žádáno. Stejně tak se přizpůsobovaly kapely prodejné. Slušné kapely si zachovávaly čistý štít i za cenu možných postihů.⁷⁸

Charakteristika neoficiálních skupin je dle Mikoláše Chadimy jednoduchá. Kapely, které se nepřizpůsobily, byly bez šance na vydávání desek, vystupování na veřejnosti a na profesionální statut. Ovšem i neoficiální kapely rozdělil Chadima. A to na neškodné: ačkoli se v textech odrazovala realita a reflexe doby, v textových projevech se držely zkrátka. A na nezávislé: takové kapely měly zakázány vystupovat veřejně, takže pokračovaly nelegálně a ve vztahu k režimu stály v opozici, nebo si ho vůbec nevšímalý. Nezávislé kapely ještě rozděluje na alternativní a radikální underground, který odmítal jakýkoli vztah s establismentem⁷⁹

Hudební publicista Josef Vlček rozdělil hudbu v sedmdesátých letech na komerční a nekomerční. Komerční hudba znamenala podbízení se publiku, vykalkulovanost, líbivost. V mnoha případech byl v komerční hudbě náznak melodie a tanečního rytmu. Do nekomerční hudby spadala alternativní scéna. Tedy i underground.⁸⁰

⁷⁸ CHADIMA, M. 1992, s. 9.

⁷⁹ Tamtéž, s. 9-10.

⁸⁰ VLČEK, J. In: BITRICH, A. 2001, s. 203.

Pojmenování undergroundu v českém prostředí vysvětlil Ivan Martin Jirous takto: „*Pojem underground jsme přenesli do českých poměrů ze Spojených států a dodnes je nám to některými kritiky vyčítáno. Nám se však zdálo, že nejlépe vystihuje diferenci mezi oficiálním uměním a tím, oč jsme usilovali - a používat doslovný český překlad „podzemí“ - čili ilegalita - by bylo v období nástupu nejtvrdšího totalitarismu posrpnové éry sebevražedné*“.⁸¹

Navzdory komunistickému režimu pronikl mezi mladé lidi americký rock'n'roll a britský rock. Rocková hudba vyjadřovala jejich životní postoj a byla jakousi represí vůči tomu, co jim podsouval establishment. Ačkoli se tento západní fenomén nepodařil prosadit v oficiální sféře o to více byl mezi mladými lidmi populární. Díky různým časopisům jako *Výtvarná práce* nebo *Sešity pro mladou literaturu* se dozvěděli o pořádání happeningu, pop-artu, komiksu, drogách a pornografii.⁸²

Happeninngy se staly součástí českého hudebního undergroundu. Happening můžeme charakterizovat jako „*improvizované představení, událost situovaná do běžné reality s cílem vtáhnout diváka do děje, vyvolat pocity šoku, absurdity*“.⁸³

Významnou osobností hudebního undergroundu 70. let byl teoretik a praktik happeningů Milan Knížák, který stál v čele kapely Aktual. Další významnou osobností byl kunsthistorik Ivan Martin Jirous. Ten dohlížel na kapelu The Plastic People of the Universe, která vznikla v roce 1968, o rok později než kapela Aktual.⁸⁴ V těchto letech vznikalo nespočetné množství kapel inspirované americkými a britskými skupinami. Nechávaly se inspirovat například The Fugs, Mothers of Invention a The Velvet Underground.

⁸¹ JIROUS, Ivan M. O české undergroundové kultuře 70. a 80. let. In: MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 73. ISBN 978-80-87053-22-5.

⁸² PILAŘ, M. 1999, s. 69.

⁸³ KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ. *Slovník cizích slov*. Encyklopedický dům s.r.o., 1996. s. 128. ISBN 80-90-1647-8-1.

⁸⁴ PILAŘ, M. 1999, s. 69.

Texty těchto slavných kapel se učily hrát a zpívat. Kapela Aktual hrála od svého vzniku česky. Milan Knížák to odůvodnil takto: „*Aktual byla asi jediná kapela, která hrála od prvopočátku, od úplného prvopočátku, pouze svoje skladby (tedy moje). A to proto, že její členové byli neschopni zahrát jakoukoli složitější (ve smyslu „složitější než Ovčáci čtveráci“) skladbu*“.⁸⁵

Underground může být charakterizován nejen jako odbojové hnutí proti plnoprávné většině, ale také ústraní těch, co se nechtějí s aktuálním systémem ztotožňovat.⁸⁶ Ukázalo se, že underground se vymykal kontrole režimu a představoval jistý problém. I přes všechny rozkazy a zákazy kapely vystupovaly a to hlavně proto, že chtěly pobavit sebe a publikum. Termín underground se používal v souvislosti s hudbou, konkrétně s okruhem kapely The Plastic People of the Universe.

Dalo by se říci, že na začátku 70. let se kapele The Plastic People of the Universe dařilo i přes mnohé upozornění vystupovat. Spadala pod Pražské kulturní středisko a měla profesionální statut kapely. Uměleckým vedoucím kapely byl Ivan Martin Jirous, který se staral o pořádání koncertů. Hospodaření s penězi měl na starost manažer kapely Pavel Kratochvíl.

Situace se začala komplikovat po usnesení č. 212 z roku 1972. Toto usnesení se stalo základním dokumentem týkající se zábavné hudby. Každá kapela či umělec musel projít rekvalifikačními zkouškami.⁸⁷ Rekvalifikační zkoušky byly rozdělené do tří částí. První část zkoušek prověřovala znalosti z hudební teorie. Druhá část se skládala z pohovoru o společenských funkcích oboru a pohovoru politického. V třetí části zahrála kapela skladby ze svého repertoáru.⁸⁸

⁸⁵ KNÍŽÁK, M. *Písně kapely Aktual*. MAŤA, 2003. s. 14. ISBN 80-7287-060-2.

⁸⁶ VANĚK, M. 2010, s. 247.

⁸⁷ NA - MK ČSR. In: VANĚK, M. 2010, s. 391.

⁸⁸ MP - PKS, *Metodický pokyn č. 15 550/73 - I/2, kterým byly rekvalifikační zkoušky vyhlášeny*. In: VANĚK, M. 2010, s. 393.

Mnoho kapel a umělců na zkoušky nedosáhlo z různých důvodů. Především z těch politických. Komise u rekvalifikačních zkoušek neúspěchy kapel vysvětlovala takto: „*Krise naší populární hudby, kterou charakterizují neuspokojivé výkony řady interpretů, mnoho špatných textů, nízká programová úroveň zábavných pořadů, nekvalitní práce dramaturgů a producentů atd., vyvrcholila v druhé polovině šedesátých let. Některé negativní jevy tohoto období přetrvávají dodnes. Proto musíme této oblasti věnovat soustavnou pozornost. Vždyť právě populární hudba výrazně ovlivňuje a formuje vkus mladé generace. Projekt rekvalifikace je pečlivě připraven - je to akce, jež má hluboký kulturně-politický význam. Předpokládáme, že pomůže nastolit řád i v této oblasti veřejného působení*“.⁸⁹

Michal Ambrož ze skupiny Hudba Praha popisuje rekvalifikace takto: „*Jako Hudba Praha jsme se pokoušeli udělat přehrávky, ne ty profesionální, ale ty pro ‚lidové hudebníky‘. Nakonec jsme je nedostali. Mě nemohli dostat jako kapelníka na ty odborné věci, měl jsem konzervatoř. Ale v té době o nás jako skupině už běžela negativní hláška a nakonec jsme přehrávky neudělali, a to kvůli tomu politickému pohovoru. Pamatuji si toho kulturního inspektora nebo komisaře, který se mě ptal, jestli si myslím, jestli je fotbal také kultura. A já mu říkal, že podle mě fotbal je sport a není to kultura. A on řekl ‚ne, to je kultura těla! Špatně, pane kolego.‘ Pak tam byla ještě jedna věc, když se mě ptali, jak se jmenuje první tajemník komunistické strany na Cejlonu. To člověk samozřejmě nevěděl. Bylo to hrozný, jak byli lidi před těma přehrávkama v presu, jak četli pořád noviny a byli vystresovaní, jak pořád biflovali nějaká jména, peklo, hrozný. (...)*“.⁹⁰

⁸⁹ Cesta k vyšší kvalitě: rekvalifikace. Rozhovor P. Zapletala s pracovníky hudebního oddělení J. Hrabalou, V. Tomkovou a ing. Z. Máchou. In: Melodie, 1974, č.1. s.2. In: VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. s. 392. ISBN 978-80-200-1870-0.

⁹⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Michalem Ambrožem... c. d. In: VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. s. 397-398. ISBN 978-80-200-1870-0.

Kronikář západočeského rocku a pamětník Ladislav Rott k rekvalifikačním zkouškám uvedl: „V těch komisích byli lidé, kteří s tím bigbitem neměli co dočinění. Spíš to byl jejich nepřítel. Měli k tomu odpor i proto, že ty kapely jim odváděly publikum. Ty bigbitové kapely měly návštěvy 400, 500 lidí a oni třeba hráli o týden později a měli lidí padesát. A k tomu samozřejmě ta politická stránka, vědět kolik členů má RVHP či kdo je v Mongolsku v čele strany“.⁹¹

⁹¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Ladislavem Rottem vedli Miroslav Vaněk a Hana Zimmerhaklová. In: VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. s. 396. ISBN 978-80-200-1870-0.

2.1.3 Samizdat

Literární tvorbě v období normalizace se nevyhnula ponurá atmosféra. Již v padesátých letech protagonisté edice Půlnoc (Egon Bondy, Jana Krejcarová, Bohumil Hrabal) publikovali svá díla, která zachycovala dobu, ilegálně. Té samé podobě, o dvacet let později se začalo říkat samizdat.⁹²

Samizdatem se označuje publikace udělaná „na koleně“ bez cenzury, dohledu, vyrobená s minimálními technickými prostředky v malém nákladu. Samizdatová publikace byla většinou přepsaná na stroji, ale přepisovalo se i ručně. Náklad se pohyboval mezi sedmi až patnácti kopie vytvořených přes kopírovací papír. Poslední kopie byla většinou téměř nečitelná.⁹³

Vedle exilové literatury sehrály samizdaty v Československu zásadní roli. Díky nim, se vytvořil svět svobodné kultury a intelektuální diskuze. Stal se typickým projevem aktivního odporu.⁹⁴

Samizdaty přepisovali zpravidla dobrovolníci a šířili je mezi známé a ty, co knížky milovaly. Ředitel knihovny Libri Prohibiti Jiří Gruntorád založil edici Popelnice, kde přepisoval režimem zakázané knihy i přesto, že se za tuto činnost, která jej uspokojovala, dostal do vězení.⁹⁵ „*Mělo to pozitivní dopad v tom, že spouště lidí udělala přepsaná knížka radost a současně prolamovala informační bariéru*“.⁹⁶

Mezi nejznámější edice patřila Edice Petlice založená Ludvíkem Vaculíkem, Česká expedice Jaromíra Jořece, Krameriova expedice Vladimíra Pistouriose, Expedice Václava Havla. Samizdatové edice vydávaly knihy například Evě Kantůrkové, Ivanu Klímovi, Pavlu Kohoutovi, Jaroslavu Seifertovi a dalším.

⁹² MACHOVEC, M. 2008, s. 114.

⁹³ DRDLA, A. 2009, s. 123.

⁹⁴ Tamtéž, s. 123.

⁹⁵ NAVARA, L.; ALBRECHT, J. 2010, s. 163.

⁹⁶ NAVARA, L.; ALBRECHT, J. *Abeceda komunismu*. Host, 2010. s. 163. ISBN 978-80-7294-340-1.

2.2 ČSSR 72. léta - druhá polovina 80. let

Po první fázi čistek ve straně, společnosti a kultuře, nastalo období jisté stabilizace režimu. Bez větších problémů se dařilo naplňovat závazky, které komunistická strana veřejnosti nabídla. Režim v tzv. společenské smlouvě, požadoval, aby se občané vzdali účasti na veřejném životě, a místo toho jim věnoval prostor v soukromí. Výsledkem toho byla hodnotová přeorientace obyvatelstva.⁹⁷

Václav Havel charakterizoval toto období takto: „*Po velkém společenském vzepětí roku osmašedesátého, sovětské intervenci a její drásavé dohře, vystřídal Dubček Husák a záhy začlo dlouhé období mrtvolného ticha. Staronová vládnoucí garnitura se rychle zformovala a provedla všechny ty čistky, zákazy a likvidace; vyčerpaná společnost si rychle zvykla na to, že všechno, co bylo jednou provždy prohlášeno za nemožné, je opět možné a stokrát demaskovaná a vysmátá blbost může opět panovat; lidé se stáhli do sebe a přestali se zajímat o věci obecné (...)*“.⁹⁸

Lidé se postupně přizpůsobovali systému, který byl v jistém ohledu jednoduchý, pohodlný a nekladl na přizpůsobivost vysoké nároky. Podle Milana Šimečka stačilo v novém systému vzít na vědomí pár faktů a to, že vládne jen jedna strana a ta má jen jednu pravdu. Že stát chce pouze tu část člověka, která vystupuje nad hladinu veřejného života a souhlasí s jednou pravdou.⁹⁹ „*Stát dal svým občanům najevo, že nepotřebuje občany do hloubky duše přesvědčené o postulátech každodenní propagandy, že mu stačí pasivní loajalita, uznání základních pravidel ve vztazích mezi občanem jako zaměstnancem a státem jako zaměstnavatelem, mezi občanem jako konzumentem a státem jako monopolním dodavatelem zboží, služeb, kultury, sociální ochrany, vzdělání apod.*“¹⁰⁰

⁹⁷ OTÁHAL, M. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 31.

⁹⁸ HAVEL, V. *Dálkový výslech*. Spisy/4. TORST, 1999. s. 828. ISBN 80-7215-090-1.

⁹⁹ ŠIMEČKA, M. 1990, s. 162-163.

¹⁰⁰ ŠIMEČKA, M. *Obnovení pořádku*. Brno: Atlantis, 1990. s. 163. ISBN 80-7108-002-0.

Obyvatelstvo se soustředilo na materiální hodnoty a sociální jistoty, které byl režim schopem zajistit. Životní úroveň byla sice nižší než v západních zemích, v rámci sovětských zemí patřila k nejvyšším.¹⁰¹

Ve skutečnosti se ekonomická situace v Československu zhoršovala. Těžký průmysl a gigantické stavby oslabovaly ekonomiku a způsobovaly zaostání ve všech směrech. Plánované hospodářství tzv. pětiletka, nedokázala držet krok se světovou ekonomikou. Vedle ekonomických problémů se země dostala do problémů ekologických. Od sedmdesátých let představovala ekologická situace v Československu závažný problém, který se dostal na pořad jednání na Konferenci o životním prostředí členských států OSN (Organizace spojených národů) v roce 1972 ve Stockholmu a o tři roky později na jednání Helsinské konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.¹⁰²

Československo se od 70. let řadilo na prvních příčkách v devastaci životního prostředí v Evropě a to se pochopitelně odráželo na zdravotním stavu obyvatelstva.

¹⁰¹ OTÁHAL, M. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 31.

¹⁰² VANĚK, M. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 80.

2.2.1 Vznik disidentu

*„Pro rozvoj opozičního hnutí nebylo příznivé ani prostředí, které vzniklo v důsledku politiky Husákova vedení, ani mezinárodní situace, nastává totiž období détente, kdy obě supervelmoci začaly o klíčových problémech jednat a výsledky byly shrnuty v Závěrečném aktu konference v Helskinkách. Za těchto podmínek se změnil charakter formující se opozice. Došlo i k pojmovému rozlišení, opoziční hnutí v tomto období nazýváme disentem“.*¹⁰³

Disent označuje jednotlivce a skupiny, které navzdory oficiální vládnoucí ideologii, projevovaly veřejně a otevřeně svůj názor. Toto označení se používá pro odpůrce režimu v 70. a 80. letech, ale již v šedesátých letech tak označovali západní novináři „disenty“ odpůrce režimu v zemích sovětského bloku.¹⁰⁴

Jádro disentu se skládalo z perzekuovaných občanů, exkomunistů a členů různých iniciativ. Nejvíce byli v době normalizace postiženi intelektuálové, kteří svou nespokojenost dávali veřejně najevo. Proti komunistickému režimu se postavili lidé se známými jmény jako např. Václav Havel, ale i úplně obyčejní lidé.

Václav Havel napsal v březnu 1975 dopis-esej budoucímu prezidentovi Gustavu Husákovi, kde rozebral normalizační režim. Na úvod položil otázku, proč lidé dělají vše, co vcelku vytváří dojem úplné společnosti a záhy odpověděl, že se lidé tak chovají ze strachu.¹⁰⁵

¹⁰³ OTÁHAL, M. Programová orientace disidentu 1969-1989. In: BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1969-1989*. Ústav českých dějin FF UK. Dokořán, 2005. s. 35. ISBN 80-7363-007-9.

¹⁰⁴ NAVARA, L.; ALBRECHT, J. 2010, s. 43.

¹⁰⁵ HAVEL, V. 1999, s. 69.

„Ze strachu, že přijde o své místo, vyučuje učitel ve škole věci, kterým nevěří; ze strachu o svou budoucnost je žák po něm opakuje; ze strachu, že nebude moci pokračovat ve studiu, vstupuje mladý člověk do Svazu mládeže a dělá v něm vše, co je třeba; ze strachu, že jeho syn nebo dcera nebude mít při přijímání na školu potřebný počet bodů v obludném politickobodovacím systému, přijímá otec nejrozmanitější funkce a dělá v nich „dobrovolně“ to, co je žádáno. (...) Ze strachu, že jim bude znemožňována další práce, hlásí se mnozí vědci a umělci k ideám, v něž ve skutečnosti nevěří, píší věci, které si nemyslí nebo o nichž vědí, že nejsou pravdou, vstupují do oficiálních organizací, účastní se práce, o jejichž hodnotě mají to nejhorší mínění, anebo sami oklešťují a deformují svá díla. (...)“¹⁰⁶

Tímto dopisem Václav Havel veřejně změnil svou apatii vůči politickým postojům. Dopis nechal poslat jak na sekretariát ÚV KSČ, ČTK (Česká tisková kancelář), tak západním agenturám. Ačkoli na dopis z Ústředního výboru KSČ nikdo nereagoval, tím, že dopis poslal i západním agenturám, poprvé *„použil západní veřejné mínění jako páku v nerovném střetu se státním aparátem“*.¹⁰⁷

Když se stal Václav Havel disidentem, pochopitelně se to odrazilo i na jeho tvorbě a začal psát disidentské hry. V roce 1975 napsal dvě oblíbené autobiografické hry *Audience* a *Vernisáž*.¹⁰⁸ Hra *Audience* o sládkovi, který žádá po svém podřízeným, zakázanému spisovateli, aby na sebe psal udání policii výměnou za lepší práci. V této hře vychází Václav Havel z vlastní zkušenosti, kdy pracoval v trutnovském pivovaru jako příkulovač sudů a setkal se tak s dělnickým prostředím.

¹⁰⁶ HAVEL, V. *Eseje a jiné texty z let 1970-1989: otevřený dopis Gustavu Husákovi*. TORST: 1999. s. 69-70. ISBN 80-7215-090-1.

¹⁰⁷ KAISER, D. *Disident Václav Havel 1936-1989*. Paseka: 2009. s. 99. ISBN 978-80-7432-012-5.

¹⁰⁸ KAISER, D. 2009, s. 104.

Vznikem občanské iniciativy Charta 77, která se zrodila z přesvědčení, že už nelze jen přihlížet na diskriminaci občanů ze strany policejního státu se disidenti sjednotili a dovolávali se na mezinárodní pakty o „občanských a politických právech“ a „hospodářských, sociálních a kulturních právech“ na Helsinské konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v roce 1975. Na tyto mezinárodní pakty ČSSR přistoupila a zveřejnila je v roce 1976 ve sbírce zákonů.¹⁰⁹

¹⁰⁹ DRDLA, A. 2009, s. 3.

2.2.2 Charta 77

Vznik občanské iniciativy Charta 77 byl důsledkem zásahu proti undergroundu. Ten představoval pro režim jistý problém, protože se vymykal jeho kontrole. Byl tvořen především mladými lidmi z okruhu rockových kapel, ale i spisovateli, výtvarníky, básníky a filozofy.¹¹⁰

Od roku 1974 byli undergroundové kapely a jejich spřízněnci často postihováni. Velký policejní zákrok nastal na rockové přehlídce v Rudolfově u Českých Budějovic 31. března. Policie zasahovala proti fanouškům kapel The Plastic People of the Universe, DG 307 a hardrockové skupiny Adept. Dalším policejním zátahem skončilo vystoupení kapely DG 307, zorganizované pod záštitou oslavy svatby Milana Hlavsy a Jany Němcové 21. června 1975. Bylo zadrženo několik desítek návštěvníků, většinou pro trestní čin výtržnictví.¹¹¹

Zlomem v historii undergroundu se stal festival „druhé kultury“ v Bojanovicích u Prahy, pořádaný jako opožděná oslava svatby uměleckého vedoucího The Plastic People, Ivana Martina Jirouse a jeho ženy malířky Juliany Jirousové 21. února 1976. V Bojanovicích byli zatčeni všichni členové The Plastic People of the Universe, Ivan Martin Jirous, Pavel Zajíček, Svatopluk Karásek, Jan Kindl, Otakar Michl, Zdeněk Fišer (Egon Bondy), Pavel Zeman, Karel Soukup, Jaroslav Kukal, Zdeněk Vokatý, Karel Havelka, Miroslav Skalický, František Stárek a další.¹¹²

Díky předchozím kontaktům Ivana Martina Jirouse s okruhem lidí ze zaniklého časopisu Tvář, spisovatelů, výtvarníků a představitelů Křižovnické školy čistého humoru bez vtípu, případ nezůstal bez povšimnutí. Disident Petr Uhl vyzval dopisem bývalé představitele komunistické strany, které postihly perzekuce po roce 1968, aby se postavili za souzené hudebníky.¹¹³

¹¹⁰ KOCIAN, J.; PERNES, J.; TŮMA, O. 2005, s. 327.

¹¹¹ Blíže: www.plasticpeople.eu

¹¹² Blíže: www.plasticpeople.eu

¹¹³ VESELÝ, L. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 112.

Procesem s undergroundem se dostal i do médií, které líčily obviněné jako drogově závislé opilce, kteří se vyhýbají zaměstnání a mají špatný vliv na mládež. Kapela The Plastic People of the Universe a jejímu okolí byl věnován jeden díl seriálu 30 případů majora Zemana. V oblíbeném seriálu tvůrci pojmenovali kapelu The Plastic People of the Universe, Mimikry a představili celému národu, jaký drogový gang se v prostředí undergroundu nacházel. Celý díl je postavený na předávkování Olgy Halámkové (Nataša Kucová), kterou se snaží oživit představitelé kapely Mimikry Josef Borůvka (Jiří Lábus), Soňa Hýblová (Marie Logojdová) a Kamil Moudrý (Jaroslav Drbohlav). Ze zbabělství ji však nechají ležet na zemi a utíkají s jejím občanským průkazem pryč. V tom nastupuje major Zeman (Vladimír Brabec) a vyšetřuje vraždu dívky. Díl končí únosem letadla na Západ, kam chtějí Táňa s Kamilem utéct. Zde se tvůrci seriálu nechali inspirovat únosem letadla do SRN (Spolková republika Německo).

Komunistický režim zřejmě nepočítal s takovým zájmem veřejnosti o proces s Plastiky. „*Se zatčenými hudebníky se solidarizovala celá řada osobností české kultury, lidí, kteří se výrazně umělecky, společensky a nakonec i politicky angažovali v šedesátých letech, lidí, kterým sice normalizační režim nedovoloval normálně pracovat a tvořit, snažil se je úplně vymazat z podvědomí domácí veřejnosti, ale s ohledem na jejich značné mezinárodní renomé se je přece jen neodvažoval posílat před soud a do vězení*“.¹¹⁴

Důležitou novou osobností undergroundu se stal Václav Havel. Jeho seznámení s Ivanem M. Jirousem zorganizoval František Smejkal. Setkání s Ivanem Jirousem popisuje Václav Havel v Dálkovém výslechu s Karlem Hvizďalou takto: „*Dal mi svou Zprávu o třetím českém hudebním obrození a pouštěl mi ze starého chroptícího magnetofonu skladby Plastiků, DG 307 a dalších undergroundových kapel. Ač nejsem žádný odborník na rockovou hudbu, pocítil jsem ihned, že z těch nahrávek cosi pozoruhodného vyzářuje, že to vůbec nejsou nějaké potrhle schválnosti nebo disidentské pokusy o extravagantnost za každou cenu, jak by odpovídalo předchozímu doslechu,*

¹¹⁴ KOCIAN, J.; PERNES, J.; TŮMA, O. *České průšvihy aneb Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Nakladatelství Barrister & Principal: 2005. s. 328. ISBN 80-86598-87-X.

*ale že to je hluboce autentický výraz životního pocitu lidí drcených bídou tohoto světa, zneklidňující svou hudební magií a jakousi vnitřní varovností (...)*¹¹⁵.

Záměr policie vylekat fanoušky a ostatní undergroundové kapely se nepodařil. Opozice v čele s Václavem Havlem se sjednotila a vystoupila proti perzekucím mladých neznámých umělců.¹¹⁶

Ačkoli se podařilo většinu zadržených propustit, před soudem vztanuli čtyři zbývající, a to Ivan Martin Jirous, saxofonista kapely The Plastic People of the Universe Vratislav Brabenec, evangelický farář a zpěvák Svatopluk Karásek a básník Pavel Zajíček. Z rozsudku padly tresty mírnější než se očekávalo a ukázalo se, že režim je možné dohnat k částečným ústupkům.¹¹⁷

Václav Havel s filozofem Jiřím Němcem se postarali o zahraniční publicitu, která se neobešla bez známých jmen. Na podporu undergroundu se nechali oslovit například filozof Jan Patočka, Jindřich Chaloupecký, Jiří Kolář, Zdeněk Urbánek a Josef Hiršal.¹¹⁸

Na konci roku 1976 se začaly shromažďovat podpisy lidí různého profesního a politického zaměření. Mezitím, co se Státní bezpečnost soustředila na obžalované, sjednocovala se opozice. V roce 1975, po Závěrečném aktu Helskinské konference, měli snahu založit výbor pro lidská práva Zdeněk Mlynář, Jiří Hájek a Karel Kaplan. Nakonec se k tomu však neodhodlali.¹¹⁹

O rok později chtěli Václav Havel a Jiří Němec podchytit atmosféru, která vznikla při rozdávání trestů Ivanu Jirousovi, Svatopluku Karáskovi, Vratislavu Brabencovi a Pavlu Zajíčkovi. Začátkem prosince 1976 se tak uskutečnila první schůze,

¹¹⁵ HAVEL, V. *Dálkový výslech*. Spisy/4. TORST: 1999. s. 829-830. ISBN 80-7215-090-1.

¹¹⁶ KOCIAN, J.; PERNES, J.; TŮMA, O. 2005, s. 328.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 328.

¹¹⁸ KAISER, D. 2009, s. 112.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 116.

kde Václav Havel, Jiří Němec, Vendelín Komeda, Zdeněk Mlynář a Pavel Kohout jednali o prohlášení budoucí Charty 77.¹²⁰ Na další schůzce se disidenti rozšířili o spisovatele Ludvíka Vaculíka, historika Pavla Bergmanna, který zastupoval chorého filozofa Jana Patočku a reprezentanta krajní levice Petra Uhla. Na třetí schůzce budoucích chartistů bylo schváleno konečné prohlášení a rozdělovaly se oblasti pro sbírání podpisů. Václav Havel měl na starost sehnat podpisy z umělecké sféry.¹²¹

Dne 1. ledna 1977 vyšlo Prohlášení Charty 77 pod kterou se okamžitě podepsalo 242 signatářů ze všech skupin tehdejšího disidentu, a to exkomunisté, představitelé demokraticky orientovaného proudu a pochopitelně underground. Název Charta vymyslel Pavel Kohout podle Velké listiny práv a svobod z roku 1215 neboli Magna charta libertatum. Manželka Petra Uhla, Anna Šabatová navrhla, aby měla Charta 77 vždy tři mluvčí. Tato myšlenka se setkala „s obecným souhlasem nejen proto, že tak bude možné lépe vyjádřit pluralitní charakter Charty, ale i z různých důvodů praktických“.¹²² Prvními mluvčími byli Václav Havel, Jiří Hájek a Jan Patočka. Každý rok se volili noví mluvčí.

Charta 77 svou činnost zaměřovala k společenským problémům, např. k diskriminaci v zaměstnání, ke svobodě slova a rozhodování, ke stavu životního prostředí, ke svobodě cestování, k právům všech občanů, stavu ekonomiky, na propuštění politických vězňů a mnoha jiným činností.¹²³

Mocenské centrum zahájilo proti signatářům Charty 77 represe za cílem odvolat jejich podpisy. Dále se zaměřilo na občany, aby si od iniciativy udržovalo odstup a tím ji izolovali. Dne 12. ledna se objevil v Rudém právu článek *Ztroskotanci a samozvanci* a rozjela se tzv. antichartistická kampaň. Na půdě Národního divadla se sešla řada populárních osobností jako např. herec Jan Werich, Jiří Sovák, herečka Jiřina Švorcová, zpěvák Karel Gott a mnoho dalších.

¹²⁰ KOCIAN, J.; PERNES, J.; TŮMA, O. 2005, s. 328.

¹²¹ KAISER, D. 2009, s. 118.

¹²² HAVEL, V. *Dálkový výslech*. Spisy/4. TORST: 1999. s. 838. ISBN 80-7215-090-1.

¹²³ Blíže: www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php

Umělci, herci a hudebníci byli donuceni k podpisu tzv. Anticharty na podporu budování socialismu.¹²⁴ Pokud někdo z umělců odmítl podepsat Provolání československých výborů uměleckých svazů: Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru, riskoval ztrátu zaměstnání a ztížení životních podmínek. V rámci Anticharty se podepsalo 76 národních umělců, 360 zasloužilých umělců a přes 7000 umělců.

¹²⁴ OTÁHAL, M. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 34.

2.2.3 Underground

Po návratu z vazby se pod Prohášení Charty 77 podepsali také Ivan Martin Jirous, Svatopluk Karásek, Vratislav Brabenec. Zástupce severočeského undergroundu František Čuňas Stárek byl z vazby propuštěn dříve, tudíž už s Chartou 77 spolupracoval. Společně pak se svými přáteli založil v roce 1979 samizdatový časopis Vokno. Ten se stal záhy hlavním informačním magazínem českého undergroundu.¹²⁵

V prvním čísle byla vytyčena náplň časopisu jež měl zbořit informační blokádu a poskytnout prostor pro výměnu názorů. Dále publikovat překlady zahraničních zpráv, obohatit pochmurnou dobu o humor a otiskovat bez cenzury. Součástí časopisu byla i literární příloha, ve které se objevila próza i poezie. Do časopisu přispívali jak František Stárek a jeho žena Iva Vojtková, tak Ivan Martin Jirous, Dana Němcová, Michal Hýbek, Milan Frič, Jaromír Šavrdla a další.

Již v únoru roku 1975 napsal Ivan Martin Jirous Zprávu o třetím hudebním obrození, ve které shrnul undergroundové aktivity z předchozích let. Literární kritik Martin Machovec ke Zprávě dodává, že se stala „*jakýmsi undergroundovým manifestem*“.¹²⁶

Základní teze vytyčil Martin Machovec takto:

- underground není vázán na určitý umělecký směr nebo styl,
- underground je duchovní pozice intelektuálů a umělců, kteří se vědomě kriticky vymezují vůči světu, ve kterém žijí,
- underground vytvářejí lidé, kteří pochopili, že uvnitř legality se nedá nic změnit,
- „zběsilost a pokora“ jsou nezbytnými vlastnostmi těch, kteří si zvolili underground za svůj duchovní postoj,
- cílem undergroundu v ČSSR je vytvoření „druhé kultury“, „kultury, která bude naprosto nezávislá na oficiálních komunikačních kanálech a společenském ocenění a hierarchii hodnot, jak jimi vládne establishment“.¹²⁷

¹²⁵ VESELÝ, L. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 113.

¹²⁶ MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 127. ISBN 978-80-87053-22-5.

¹²⁷ Tamtéž, s. 127.

Po útoku Státní bezpečnosti na český underground se jeho společenství více stmelilo. Začalo se vytvářet „Merry Ghetto“ (Veselé ghetto)¹²⁸, jak ho označil Ivan Martin Jirous. Proti tomuto ohraničení se stavělo mnoho kritiků, především Milan Knížák ze skupiny Aktual. Nesouhlasil s tím, jak Ivan Martin Jirous a Egon Bondy undergroundové společenství kolektivizují a uzavírají underground pouze do úzkého okruhu lidí spojených s kapelami The Plastic People of the Universe, DG 307, Chartou 77 a dalšími.¹²⁹

„Lze předpokládat, že ani Egon Bondy (při psaní Invalidních sourozenců. 1974), ani I. M. Jirous (při psaní Zprávy o třetím českém hudebním obrození, 1975) neměli v úmyslu stanovovat zákony, kterými by se měl někdo závazně řídit. Oba po svém vyjádřili vlastní vnímání kulturní situace na počátku normalizace a své potěšení z toho, že i v podmínkách nesvobody může existovat „veselé ghetto“, v jehož omezeném prostoru lze relativně svobodně uvažovat a tvořit.“¹³⁰

Milan Knížák později přiznal: *„S odstupem času to všechno vidím smířlivěji, chápu, že ten český underground měl nějaký smysl. Ale tehdy jsem byl mladší a kladl jsem na vše větší nároky.“¹³¹*

Undergroundu na sebe strhl veškerou společnost po propojení s Chartou 77, především s Václavem Havlem. Ačkoli underground odmítal veškerý kontakt s establismentem a dissent naopak chtěl s mocí vést dialog, byly k sobě obě skupiny přitlačeny a underground se stal význačnou součástí Charty 77.¹³²

O osud kapely The Plastic People of the Universe měli disidenti velký zájem. Milan Hlavsa se v rozhovoru s Janem Pelcem svěřil, jak například Petruška Šustrová sehnala peníze na nové bicí kapely nebo si na svoje jméno nechal spisovatel Ludvík Vaculík

¹²⁸ HLAVSA, M.; PELC, J. *Bez ohňů je Underground*. MAŤA, 2001. s. 166. ISBN 80-7287-020-3.

¹²⁹ PILAŘ, M. 1999, s. 71.

¹³⁰ PILAŘ, M. *Underground: Kapitoly o českém literárním undergroundu*. Brno: Host, 1999. s. 71. ISBN 80-86055-67-1.

¹³¹ KNÍŽÁK, M. *Písňe kapely Aktual*. MAŤA, 2003. s. 25. ISBN 80-7287-060-2.

¹³² PUTNA, Martin C. 2011, s. 166.

zasílat ze zahraničí basovou aparaturu, zesilovače, kytaru a další potřebné nástroje pro hraní.¹³³ Po setkání s Václavem Havlem vznikl tzv. havlovský mýtus, který se objevoval v undergroundové poezii autorů Ivana Martina Jirouse, Egona Bondyho, Vratislava Brabence, Jaroslava Hutky a Františka Pánka.¹³⁴

„Kromě tématu stíhání a věznění má však tato poezie i druhé velké téma „všední den“ undergroundu, který je prezentován často jako „den sváteční“, čas radosti z „pobývání mezi svými“. Lícovou stránkou patosu je tak ona veselost až extaticnost, šaškovství až satyrství, provázející onen životní styl, jehož se normalizovaná společnost hrozila - a tiše mu záviděla. I v tomto kontextu se objevuje jméno Václava Havla a jméno Olžino, a rovněž odkazy na havlovské prostředí (Hrádeček jako „locus amoenus“).“¹³⁵

Na Hrádečku ve stodole Václava Havla se uskutečnil 1. října 1977 Třetí festival Druhé kultury na oslavu propuštění Ivana Martina Jirouse z vězení. Na festivalu účinkovali Svatopluk Karásek, Umělá hmota 2, The Hever And Vazelína, Karel Soukup, The Plastic People of the Universe, folkaři Jaroslav Hutka, Vlastimil Třešňák a také Marta Kubišová.¹³⁶

Milan Hlavsa na festival vzpomínal takto: *„Hrádeček se začal otrásat v základech, bylo to úžasný. Ač obklíčení policií, cítili jsme, že se svoboda valí z reproduktorů a proniká do srdcí všech, kteří měli to štěstí být u toho“.*¹³⁷ O rok později se na Hrádečku odehrál jeden ze tří koncertů The Plastic People of the Universe do roku 1987. Měl zde premiéru text Pašijové hry, který napsal Vratislav Brabenec zprvu pro evangelický kostel v Horních Počernicích.¹³⁸

¹³³ HLAVSA, M.; PELC, J. 2001, s. 167.

¹³⁴ PUTNA, Martin C. *Václav Havel: Duchovní portrét v rámu české kultury*. Václav Havel Library, 2011. s. 174. ISBN 978-80-87490-07-5.

¹³⁵ Tamtéž, s. 174.

¹³⁶ Blíže: <http://www.plasticpeople.eu>

¹³⁷ HLAVSA, M.; PELC, J. *Bez ohňů je Underground*. MAŤA, 2001. s. 171. ISBN 80-7287-020-3.

¹³⁸ HLAVSA, M.; PELC, J. 2001, s. 171.

Underground musel být Václavu Havlovi jako bohémovi mnohem bližší než měšťácký způsob života. Stejně tak pro Ivana Martina Jirouse, bylo pro Václava Havla důležité poznat prostředí, které se neslo v duchu provokace, porušování konvencí, stereotypů a vzájemné důvěry.

2.2.4. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

„V duchu poslání Charty 77 a v souladu s její snahou podporovat vznikání užších pracovních společenství, zaměřených k jejím dílčím úkolům, rozhodli jsme se - po několika měsících předběžné práce - ustavit „Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných“. Cílem tohoto Výboru je sledovat případy osob, které jsou trestně stíhány či vězněny za projevy svého přesvědčení nebo které se staly obětmi policejní a justiční svévole. Budeme s těmito případy seznamovat veřejnost i úřady a podle svých možností pomáhat postiženým osobám. Chceme přitom spolupracovat s každým, u nás i v zahraničí, kdo projeví o spolupráci zájem. Žádáme zároveň občany, aby nás /nejraději osobně/ na takové případy upozorňovali. Věříme, že působení našeho výboru přispěje k tomu, aby lidé nebyli nespravedlivě pronásledováni a vězněni.¹³⁹

„Takto znělo prohlášení vzniklé iniciativy VONS (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných) dne 27. dubna 1978. Za duchovního otce se považuje historik Jan Tesař, který přišel s myšlenkou vytvořit výbor na obranu uvězněných. Podstatným důvodem pro jeho založení se jevila skutečnost, že zatímco pronásledování známých disidentů se setkávalo se značným zájmem především zahraničních médií, případy osob, které mezi tyto „prominenty“ nepatřily, zůstávaly prakticky neznámé.“¹⁴⁰

Mezi členy VONS patřili kromě Jana Tesaře, Rudolf Battěk, Otta Bednářová, Jarmila Bělíková, Václav Benda, Jiří Dienstbier, Václav Havel, Přemysl Janýr, Elzbieta Ledererová, Václav Malý, Ivan Medek, Dana Němcová, Ludvík Pacovský, Jiří Ruml, Gertruda Sekaninová-Čakrtová, Anna Šabatová, Petr Uhl.

Prvně se metoda VONS osvědčila při zadržení tří signatářů Charty 77 Václava Havla, Jaroslava Kukala a Pavla Landovského. Jejich přátelé a především Václav Benda

¹³⁹ Archiv knihovny Libri Prohibiti.

¹⁴⁰ PAŽOUT, J. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. In: BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Ústav českých dějin FF UK. Dokořán, 2005. s. 96. ISBN 80-7363-007-9.

vytvořili devítičlenný Výbor na obranu tří a přispěli k propuštění chartistů už po šesti týdnech.¹⁴¹

Členové VONS, ale také signatáři Charty 77 a příznivci undergroundu ze zkušeností, které měli se Státní bezpečností, museli počítat se zákrokem státní moci. Vznikla proti nim akce s názvem Asanace, která měla donutit nepohodlné osoby k emigraci. Za celou akce byl zodpovědný tehdejší ministr vnitra Jaromír Obzina v roce 1977.¹⁴²

Historik Vilém Prečan vysvětluje, že cílem akce Asanace bylo chartisty izolovat, zastrašit, umlčet a varovat každého, kdo se režimu nepodrobí.¹⁴³ Nejsilnější nátlaky proběhly od roku 1980 v období vzniku polské Solidarity. Milan Hlavsa ze skupiny The Plastic People of the Universe byl taktéž utlačován a nucen k vystěhování. Jak sám přiznal v rozhovoru s Janem Pelcem: „*V těchto chvílích jsem už byl opravdu nalomenej. První, s kým jsem o tom mluvil, byla Jana, která ovšem o emigraci nechtěla ani slyšet, a nebýt jí, asi bych odjel. Další, s kým jsem to konzultoval, byl Sváťa Karásek. Ten přišel s moudrou otázkou, co bych tam dělal. Řekl jsem, že tam mám známýho, kterej má slepičí farmu, a že bych u něj mohl jezdit s nákladákem. (...)*“¹⁴⁴

O dva roky později Svatopluk Karásek za pomoci Státní bezpečnosti emigroval do Švýcarska. Emigroval také člen The Plastic People of the Universe Vratislav Brabenec. Po útoku na Zinu Freundovou, která spolu s Janem Rumlem obhospodařovala distribuční síť časopisu Informace o Chartě, jež vydával dokumenty Charty 77, sdělení VONS a informace o samizdatových novinkách, odjel Vratislav Brabenec do Rakouska.¹⁴⁵

¹⁴¹ PAŽOUT, J. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 97.

¹⁴² NAVARA, L.; ALBRECHT, J. 2010, s. 15.

¹⁴³ Tamtéž, s. 16.

¹⁴⁴ HLAVSA, M.; PELC, J. *Bez ohňů je Underground*. MAŤA, 2001. s. 158. ISBN 80-7287-020-3.

¹⁴⁵ NAVARA, L.; ALBRECHT, J. 2010, s. 12-13.

Při zasahování Státní bezpečnost používala fyzické a psychické násilí. Nebrala ohled na děti a zabavovala všechny dokumenty Charty 77 a VONS. Také knihy, psací stroje, osobní poznámky, korespondence, samizdatové časopisy, fotografie a peníze.¹⁴⁶

Dne 29. května 1979 bylo zadrženo deset členů VONS: Petr Uhl, Václav Havel, Otta Bednářová, Jiří Diensbier, Dana Němcová, Jiří Němec, Ladislav Lis, Václav Malý, Václav Benda a Jan Tesař.¹⁴⁷

¹⁴⁶ PAŽOUT, J. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 102.

¹⁴⁷ PAŽOUT, J. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. In: BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Ústav českých dějin FF UK. Dokořán, 2005. s. 102. ISBN 80-7363-007-9.

2.3 ČSSR druhá polovina 80. let - 1989

Od druhé poloviny 80. let nebylo možné uspokojit materiální potřeby občanů. Díky většímu objemu informací ze zahraničí se nedal skrývat velký rozdíl mezi kapitalistickými a sovětskými zeměmi. Normalizační režim měl stále větší problémy se zajištěním jednoho ze základních předpokladů své stability, a to s udržením trvalého růstu životní úrovně.¹⁴⁸

Po smrti L. I. Brežněva na místo generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1985 nastoupil Michail Gorbačov s politikou „glasnosti“ (otevřenost) a „perestrojky“ (přestavba). Michail Gorbačov přispěl ke konci studené války k rozpadu sovětského impéria a k přechodu satelitních států od reálného socialismu k demokracii.¹⁴⁹ Přišel s reformami, které měly obnovit výkonnost hospodářství a posílit upadlou sovětskou morálku. I přesto, že byla společnost k perestrojce spíše apatická, při návštěvě Československa byl Michail Gorbačov vítán jako symbol změn.¹⁵⁰ Nakonec vyvolala Gorbačova politika u československých občanů zklamání. Zcela se totiž ztotožnil s normalizačním vedením Komunistické strany Československa.¹⁵¹ V závěru 80. let narostla nespokojenost a s ní i aktivity opozice.

V roce 1987 vystoupila na veřejnost tzv. realistická skupina a nazvala se Demokratická iniciativa. Cílem akce bylo zajistit komunikaci, ale i spolupráci mezi nezávislými skupinami.¹⁵² Dne 15. října 1988 vyšel manifest „Demokracii pro všechny“ se kterým vystoupilo na veřejnost Hnutí za občanskou svobodu (HOS). *„Manifest se výslovně přihlásil k politice jako místu výrazu a uplatnění skutečných zájmů společnosti. Jeho autoři odmítli zakotvení vedoucí úlohy KSČ (Komunistická strana Československa) v ústavě a rozdělení obyvatelstva do vyšších a nižších kategorií. Nová ústava podle jejich představ měla zabezpečit státní suverenitu. Manifest*

¹⁴⁸ KALOUS, J.; KOCIAN, J. *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*. Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 177. ISBN 978-80-87211-70-0.

¹⁴⁹ LÉVESQUE, J. In: OTÁHAL, M. 2011, s. 275.

¹⁵⁰ KALOUS, J.; KOCIAN, J. 2012, s. 177.

¹⁵¹ OTÁHAL, M. 2011, s. 276.

¹⁵² OTÁHAL, M. Programová orientace disentu. In: BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Ústav českých dějin FF UK. Dokořán, 2005. s. 37. ISBN 80-7363-007-9.

*upozorňoval na špatný stav životního prostředí a vyslovil se pro pluralitu forem vlastnictví, tedy i pro soukromé vlastnictví v malém a středním podnikání; vyzval též k založení svobodných odborů“.*¹⁵³

Na 20. výročí okupace země se v Praze 21. srpna 1988 uskutečnila demonstrace, kde se sešlo na tisíce demonstrantů. Velký podíl na organizaci demonstrací měly nově založené mládežnické iniciativy: Mírový klub Johna Lennona a Nezávislé mírové sdružení - iniciativa za demilitarizaci společnosti.¹⁵⁴ Tato demonstrace překvapila jak starší disidenty, tak Státní bezpečnost. Ukázalo se, že do ulic více táhne výročí českých dějin než problematika lidských práv. Starší generace Charty 77 byla spíše proti demonstracím neboť se jí zdály být příliš konfliktní.¹⁵⁵ „Pořád ještě žila v představě, že komunistickou mocí zamává to či ono prohlášení vyvěrající ze života v pravdě. Opoziční dorost naopak pouliční nepokoje chápal jako první skutečně účinnou páku proti režimu, na kterou si v životě sáhl. Typický představitel této myšlenkové školy Jan Ruml hlásal, že režim je třeba udemontrovat“.¹⁵⁶

V lednu roku 1989 vypukla tzv. Palacháda. Celý týden probíhaly demonstrace na Václavském náměstí a brutální zásahy policistů. Mnoho demonstrantů bylo zadrženo, včetně Václava Havla, který stál opodál. Zatčení Václava Havla mělo být varováním proti demonstracím, ale už nemělo takovou sílu jako v letech sedmdesátých. Zastrasování se komunistické straně vymstilo.¹⁵⁷

V protestech proti režimu stanuli i umělci, kteří v období normalizace předkládaly žádoucí vzorce chování. S tzv. šedou zónou začalo spolupracovat více iniciativ a disidentů, kteří protestovali proti zatčení Václava Havla. Komunistický režim zpočátku nechápal, že se mu umělci dokázali postavit. Výsledkem protestu bylo propuštění Václava Havla.¹⁵⁸

¹⁵³ OTÁHAL, M. Programová orientace disentu. In: BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Ústav českých dějin FF UK. Dokořán, 2005. s. 38-39. ISBN 80-7363-007-9.

¹⁵⁴ OTÁHAL, M. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 40.

¹⁵⁵ KAISER, D. 2009, s. 197.

¹⁵⁶ KAISER, D. *Disident Václav Havel 1936-1989*. Paseka, 2009. s. 197. ISBN 978-80-7432-012-5.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 198.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 200.

V červnu roku 1989 vznikla petice Charty 77 „Několik vět“ jež žádala propuštění všech politických vězňů, svobodnou činnost sdělovacích prostředků a nezávislých iniciativ, veřejné diskuse o všech významných otázkách dějin jak v politice, tak v investičních akcích. Mezi signatáři byli i populární umělci jako Hana Zagorová, Táňa Fischerová, Rudolf Hrušínský, Ivan Trojan a další.

2.3.1. Nová vlna undergroundu

Změny v Sovětském svazu s sebou přinesly mírnější postihy a ti, co se vrátili z vězení, pokračovali dále v podzemních aktivitách. V roce 1981 byla ukončena činnost samizdatového časopisu Vokno, kterou v roce 1985 František Stárek obnovil. Ve stejném roce začali vydávat Viktor Karlík, Ivan Lamper a Jáchym Topol časopis Jednou nohou, později přejmenovaný na Revolver Revue.¹⁵⁹

Představitelé mladší generace, již zmiňovaný Jáchym Topol, Ivan Lamper, Viktor Karlík, Filip Topol, Vít Kremlička a další, měli k undergroundu velmi blízko prostřednictvím Egona Bondyho, který pro ně byl jakýmsi guru undergroundu. Tato generace dospívala v sedmdesátých letech a jak řekl Jáchym Topol: „*Koneckonců my jsme byli onou poslední samizdatovou generací a také první generací, pro kterou jedno z hlavních témat v tvorbě jejich předchůdců, onen brutální zásah do společenského vývoje země v roce 1968, byl již jen něčím zprostředkovaným, s čím jsme neměli osobní zkušenost*“.¹⁶⁰ Mnoho mladých lidí se díky kontaktům se starší generací disidentů stalo signatáři Charty a podílelo se na přepisování a rozšiřování samizdatu, který se díky nim dostával i do menších měst, kde byly dosavadní kontakty Charty nevelké.¹⁶¹

Jáchym Topol vzpomínal na svůj první koncert kapely The Plastic People of the Universe takto: „*Podařilo se mi dostat se na jeden, a tak jsem se okamžitě ocitl ve světě dobrodružství. Jako by ona ponižující schizofrenie školních let naráz zmizela. Objevil jsem jiný svět, v němž bylo možno něco dělat, v němž práce měla smysl, a navíc - byl to svět plný dobrodružství*“.¹⁶²

¹⁵⁹ VESELÝ, L. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 114.

¹⁶⁰ TOPOL, J. Příběh Revolver Revue /Příspěvek k lepšímu poznání poslední samizdatové generace/. In: MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 85. ISBN 978-80-87053-22-5.

¹⁶¹ VESELÝ, L. In: BLAŽEK, P. 2005, s. 114.

¹⁶² TOPOL, J. Příběh Revolver Revue /Příspěvek k lepšímu poznání poslední samizdatové generace/. In: MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 89-90. ISBN 978-80-87053-22-5.

2.3.2 Sametová revoluce 17. listopad 1989

„Disidentské hnutí nebylo pro široké vrstvy obyvatelstva ani programem ani činností přitažlivé, zůstalo ve společnosti izolováno, takže nepředstavovalo pro mocenské centrum větší nebezpečí. Disent nebyl připraven ani na revoluční situaci, jež vznikla po 17. listopadu 1989. K pádu komunismu přispělo zejména probouzející se občanské hnutí, které bylo reprezentováno tvůrčí inteligencí a především studenty. Ti také jako první reagovali na vypuknutí sametové revoluce a až do založení OF (Občanské fórum) stáli v čele lidového hnutí a dali mu program. Význam disentu spočíval tedy hlavně v tom, že odhaloval podstatu totalitního režimu a prokázal, že se komunistům nepodařilo úplně zlomit odpor proti „normalizačnímu“ režimu.“¹⁶³

Rok 1989 se stal významným pro celý národ. Od druhé poloviny 80. let se postupně hroutil totalitní režim až došlo k pádu komunistické moci v Sovětském svazu. Situace v Polsku, Německé demokratické republice a Maďarsku motivovala mladé lidi k tomu, aby vyjádřili svůj vlastní postoj ke komunistickému režimu. Studenti se z Albertova přemístili do centra, kde byly policejní jednotky připravené k zásahu.¹⁶⁴

V tento den nebyla většina disidentů na místě činu. Například Václav Havel trávil čas na Hrádečku, odkud z rádia poslouchal události v Praze.¹⁶⁵ Manifestace studentů přerostla v masovou demonstraci proti režimu a brutální zásah policejních jednotek.

V prosinci 1989 byl nátlak na komunistickou stranu tak velký, že se rozhodl na post prezidenta rezignovat Gustav Husák a na jeho místo byl zvolen Václav Havel. Následovaly první svobodné volby. V červnu 1990 zvítězilo ve volbách Občanské fórum a na Slovensku Verejnost' proti násiliu. Komunistický režim se tak v Československu definitivně zhroutil.¹⁶⁶

¹⁶³ OTÁHAL, M. Programová orientace disentu. In: BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Ústav českých dějin FF UK. Dokořán, 2005. s. 40. ISBN 80-7363-007-9.

¹⁶⁴ KOCIAN, J.; PERNES, J.; TŮMA, O. 2005, s. 352.

¹⁶⁵ KAISER, D. 2009, s. 213.

¹⁶⁶ DENČEVOVÁ, I.; STÁREK, F.; STEHLÍK, M. 2012, s. 216.

3. UNDERGROUNDOVÝ GURU IVAN M. JIROUS

Ivan Martin Jirous se narodil 23. září 1944 v Humpolci a zemřel 9. listopadu 2011 v Praze. Jeho otec, berní úředník, měl velkou zálibu v českém jazyce. Matka pracovala nejprve jako švadlena a poté jako vychovatelka v dětském domově. Básník, novinář, kunsthistorik a organizátor českého undergroundu si vysloužil přezdívku „Magor“, kterou se nechával běžně oslovovat. Po studiu na Střední všeobecné vzdělávací škole pracoval jako topič v havlíčkobrodské tiskárně. V letech 1963 - 1969 studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy obor Dějiny umění, kde obhájil diplomovou práci na téma Vizuální poezie Jiřího Koláře a Henri Michaux.¹⁶⁷ Po roce 1989 žil střídavě v Praze a v Prostředním Vydrní na Vysočině. Většinou na pozvání podnikal řadu cest do zahraničí, kde předčítal poezii, účastnil se výstav, knižních veletržích a konferencích. V roce 1985 mu byla udělena cena Toma Stopparda za sbírku *Magorovy labutí písně* a v roce 2006 byl oceněn Cenou Jaroslava Seiferta za dosavadní básnické dílo.¹⁶⁸

Byl spoluorganizátorem a teoretikem neoficiálního výtvarně-literárního seskupení tzv. Křížovnické školy čistého humoru bez vtipu spolu s výtvarníky Karlem Neprašem, Janem Stehlíkem, Otakarem Slavíkem, Eugenem Brikciusem a dalšími. Zastával zde funkci ministra kultury. Od druhé poloviny 60. let otiskoval studie především o výtvarném umění a hudbě v časopisech *Výtvarná práce*, *Výtvarné umění*, *Divadlo*, *Sešity pro mladou literaturu*. Později přispíval do samizdatových časopisů *Vokno*, *Revolver*, *Infoch*, *Dialogy*, *Jazzstop*, *Moravská čítanka* aj.¹⁶⁹

V roce 1967 začal spolupracovat s rockovou kapelou *The Primitives Group*. Tato kapela byla v Československu první, která hrála psychedelic sound. O dva roky později začal spolupracovat s kapelou *The Plastic People of The Universe* a stal se jejím uměleckým vedoucím.

¹⁶⁷ DRDLA, A. 2009, s. 138.

¹⁶⁸ *Archiv knihovny Libri Prohibiti.*

¹⁶⁹ *Archiv knihovny Libri Prohibiti.*

Za svou uměleckou a organizátorskou činnost byl pětkrát ve vězení, kde strávil dohromady osm a půl roku. Poprvé byl odsouzen s básníkem Eugenem Brikciusem a Jaroslavem Kořánem za roztržku v hospodě s penzistou Státní bezpečnosti na deset měsíců.

V roce 1976 se dostal do vězení za uspořádání Druhého festivalu druhé kultury v Bojanovicích s hudebníky Pavlem Zajíčkem, Svatoplukem Karáskem a Vratislavem Brabencem na osmnáct měsíců ve II. nápravně-výchovné skupině. Ihned po propuštění z věznice podepsal Chartu 77, která mezitím vznikla na obranu lidských práv a svobod.¹⁷⁰

Do vězení se dostal po třiceti sedmi dnech strávených na svobodě znovu z důvodu výtržnictví na výstavě malíře Jiřího Laciny na osm měsíců. Nakonec ve vězení strávil osmnáct měsíců. Další vězení proběhlo v roce 1981 z důvodu publikování textů v samizdatovém časopise Vokno. Posledně vězněn byl Ivan Martin Jirous v březnu 1989, když spoluručil za pravost podpisů pod petici Tak dost! o zločinech z 50. let a o smrti disidenta Pavla Wonky. Byl odsouzen k šestnácti měsícům v II. nápravně-výchovné skupině. Po sametové revoluci v listopadu 1989 mu byl zbytek trestu odpuštěn.¹⁷¹

Ivan Martin Jirous je považován za autora nejlepší české náboženské poezie ačkoli on sám se považoval spíše za novináře. Jeho díla vznikala převážně ve vězeních. Jeho nejznámější básnickou sbírkou jsou Magorovy labutí písně (1985). Tato sbírka vznikala ve vězení v Litoměřicích, Ostrově nad Ohří a Valdicích během let 1981-1985. V samizdatu publikoval své sbírky: Magorův ranní zpěv (1975), Magorova krabička (1979), Mládí nevykouřené (1980), Magorovo borágo (1981), Magorova mystická růže (1981), Ochranný dohled (1985), Magor dětem (1986), Magorovi ptáci (1987), Magorův Jeruzalém (1987). Všechny básnické sbírky vyšly v roce 1998 uspořádané v souboru Magorova summa. Po roce 1989 vyšla také Magorova vanitas (1999), Ubíječ labutí (2001), Rattus norvegicus (2004), Okuje (2008) a Rok krysy (2008).¹⁷²

¹⁷⁰ NEOMYTKOVÁ, J. 2007, s. 14.

¹⁷¹ NEOMYTKOVÁ, J. 2007, s. 14-15.

¹⁷² *Archív knihovny Libri Prohibiti.*

V roce 1975 napsal Ivan M. Jirous manifestační práci Zpráva o třetím hudebním obrození, která vyšla poprvé v exilovém časopise Svědectví (Paříž) roku 1976. Na pokračování v letech 1983, 1984 a 1987 vydal vídeňský časopis Paternoster další důležitou práci, Pravdivý příběh Plastic people. Tyto texty vyšly knižně v souboru Magorův zápisník v roce 1997.¹⁷³

Ivan M. Jirous byl dvakrát ženatý. První manželství uzavřel s kunsthistoričkou a básnířkou Věrou Jirousovou, za svobodna Vařilovou, která působila v Křižovnické škole čistého humoru bez vtípu jako tajemnice. Pro kapelu The Plastic People of the Universe napsala několik textů a podílela se na její pódiovou prezentaci do 70. let. Druhou ženou se stala malířka a výtvarnice Juliana Jirousová, za svobodna Stritzková. Brali se v roce 1976 a pod záštitou jejich svatební oslavy se uskutečnil Druhý festival druhé kultury v Bojanovicích. S Julianou Jirousovou měl Ivan Jirous dvě děti, Františku a Martu, pro které psal známé básničky z vězení.¹⁷⁴

Celý svůj život žil mimo formální svět. Jeho slovník se skládal především z expresivních slov. V knize Pavla Kosatíka Česká inteligence (2011) se o Martinu Jirousovi píše toto: „*Neudrží si odstup. Co má na srdci, to nedávkuje intelektuálně, ale masivně znázorňuje celým svým životem. V hovoru je rychlý, jde hned na zteč, dojde-li k názoru, že druhý je hlupák, ihned mu to oznamuje – protože si to tak myslí a šetří to čas. Svá slova si nikdy nemusel vymýšlet a formulovat, ale stačilo mu, dal-li je do služeb vlastní usplavněné osobnosti. Neměl a nemá žádnou moc, ale jeho neformální, neviditelný vliv je větší než u mnoha politiků*“.¹⁷⁵

Největší vliv měl na kapelu The Plastic People of the Universe, která si snad díky němu stála za tím, co hrála a jak se prezentovala. Představoval nespornou autoritu, ať už šlo o jeho nápady, názory, postoje či kulturní rozhled.¹⁷⁶

¹⁷³ Archiv knihovny Libri Prohibiti.

¹⁷⁴ Archiv knihovny Libri Prohibiti.

¹⁷⁵ KOSATÍK, P. Česká inteligence (od Jaroslava Golla po Magora). Mladá fronta, 2011. s. 375. ISBN 978-80-204-2373-3.

¹⁷⁶ VANĚK, M. 2010, s. 253.

Milan Hlavsa „Mejla“ vzpomínal na Ivana Jirouse takto: „*Magor zjistil, že jsme parta naprostejch nevzdělců, a rozhodl se, že nás bude vzdělávat. Začali jsme k němu chodit na pravidelný středy, kde nám dával lekce z dějin umění, literatury, vážný hudby. Snažil se nás vybavit pro život. Následovaly naprosto neuvěřitelné věci. (...)*“.¹⁷⁷ Podílel se prakticky na celé historii kapely, názorově ji formuloval a vedl až do doby, kdy byl trestně stíhán.¹⁷⁸

¹⁷⁷ HLAVSA, M.; PELC, J. *Bez ohňů je underground*. MAŤA, 2001. s. 48. ISBN 80-7287-020-3.

¹⁷⁸ VANĚK, M. 2010, s. 253.

3.1 The Plastic People of the Universe

Kapela The Plastic People of the Universe vznikla v roce 1968 ve složení: Milan Hlavsa (baskytara, zpěv), Michal Jernek (klarinet, soprán saxofon, sólový zpěv), Josef Brabec (bicí), později Pavel Zeman (bicí), Jiří Števích (kytara, zpěv). Repertoár kapely zpočátku navazoval na psychedelickou hudbu kapely The Primitives Group, která byla jejich vzorem především po vizuální stránce vystoupení a newyorské kapely The Velvet Underground.

V roce 1969 začal s kapelou spolupracovat kunsthistorik Ivan M. Jirous a stal se uměleckým vedoucím vedle manažera Pavla Kratochvíla, který však měl s kapelou zcela jiné úmysly. Rané období „Plastiků“ nazval Ivan M. Jirous mytologickým. *„Underground je v něm chápán mytologicky jako svět odlišné mentality, lišící se od mentality lidí žijících v establishmentu“*.¹⁷⁹ K undergroundu se kapela hlásila vědomě, ale vzhledem k neinformovanosti a neznalosti ho chápala spíše pocitově. Texty hudebníci přejímávali od známějších kapel nebo je skládal člen kapely Michal Jernek a první manželka Ivana M. Jirouse, básnířka Věra Jirousová.¹⁸⁰

Jako každá začínající kapela kladla důraz spíše na vzhled než na kvalitu zvuku. Hlavním cílem bylo šokovat publikum a to se jim dařilo. *„Před vystoupením jsme na scénu nainstalovali létající talíře, což byly objekty vskutku impozantní. (...) Povrch byl matně kovovej a na scéně byly zavěšený na vlascích. Celkový dojem byl obrovskej! Myslím, že režisér Spielberg by se nerozpakoval použít je ve svých filmech“*.¹⁸¹ Takto vystupovali na koncertech v Praze, v okolí Prahy, ale také v Humpolci a Karlových Varech.

¹⁷⁹ JIROUS, Ivan M. Zpráva o třetím českém hudebním obrození. In: MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 14. ISBN 978-80-87053-22-5.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 14.

¹⁸¹ HLAVSA, M.; PELC, J. *Bez ohňů je underground*. MAŤA, 2001. s. 33-34. ISBN 80-7287-020-3.

Od sedmdesátých let však došlo k opatření, které přicházelo ruku v ruce s normalizací. Byl zakázán anglicky zpívaný repertoár, názvy kapel, rocková nebo alternativní hudba. Hudebníci si museli vybrat na jakou cestu se vydají. Řada předních rockových hudebníků se stala doprovodnými hráči komerčních hvězd pop music, řada se stáhla do ústraní a řada se ocitla v undergroundu. Jako kapela The Plastic People of the Universe. Pod vlivem Ivana M. Jirouse nečinila žádné změny názvu, repertoáru, vzhledu, a tak přišla o profesionální statut kapely. Následovalo čím dál více problémů se Státní bezpečností a odchod Michala Jerneka a Jiřího Števícha. Ke kapele se přidal zpěvák Paul Wilson, který přijel do Československa učit angličtinu a virtuózní houslista Jiří Kabeš. Kapela se tak ocitla ve vyjimečném postavení postavení undergroundové rockové skupiny, na kterou navazovaly ostatní kapely.¹⁸²

Problémy vyvrcholily v roce 1976, kdy se uskutečnil Druhý festival druhé kultury a členové kapely včetně Ivana M. Jirouse byli zadrženi. Na obranu proti zatčení hudebníků se spojila síla opozičních intelektuálů v čele s Václavem Havlem a 1. ledna vznikla iniciativa Charta 77. Sblížení kapely s Václavem Havlem vyústilo v akce pořádané ve stodole na Hrádečku, nahrávání poloprofesionálních ilegálních nahrávek a seznámení s intelektuály, spisovateli aj. Vytvořili také hudbu pro instrumentální doprovod k vídeňskému uvedení divadelní hry Pokoušení Václava Havla.

The Plastic People of the Universe se drželi svých postojů. „*Celou svou existenci dokazovali, že underground není efektní nálepka, kterou označuje nějaký nový hudební směr, že je to především životní a duchovní postoj*“.¹⁸³ K tomu jim pomáhal Ivan M. Jirous, který byl nejen uměleckým vedoucím kapely, ale také učitelem a rádcem. Na začátku sedmdesátých let navrhoval manažer kapely Pavel Kratochvíl, aby kapela odjela do zahraničí, kde by si vydělala dost peněz a proslavila by se. Byl to právě Ivan M. Jirous, který kapele The Plastic People of the Universe odjezd do zahraničí rozmluvil. Vyšlo by totiž nastejno, kdyby se dali hudebníci ostříhat, přejmenovali si anglický název kapely a přestali hrát to, co je baví.¹⁸⁴

¹⁸² JIROUS, Ivan M. In: MACHOVEC, M. 2008, s. 17.

¹⁸³ JIROUS, Ivan M. Zpráva o třetím českém hudebním obrození. In: MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 17. ISBN 978-80-87053-22-5.

¹⁸⁴ HLAVSA, M.; PELC, J. 2001, s. 37.

Vydaná alba před rokem 1989:

Muž bez uší (koncerty 1969-1972),
Do lesíčka na čekanou (1973),
Vožralej jak slíva (koncerty 1973-1975),
Egon Bondy's Happy Hearts Club Banned (1974-1975),
Ach to státu hanobení (koncerty 1976-1977),
Pašijové hry velikonoční (1978),
Jak bude po smrti (1979),
Co znamená vésti koně (1981),
Kolejnice duní (1977-1982),
Hovězí porážka (1983-1984),
Půlnoční myš (1985-1986).¹⁸⁵

¹⁸⁵ www.plasticpeople.eu.

3.2 Třetí české hudební obrození

Počátek třetího hudebního obrození označil Ivan Martin Jirous v roce 1973. V tomto roce vznikly dvě významné kapely českého undergroundu, DG 307 a Sen noci svatojánské band. Především ale došlo k jakési pospolitosti hudebníků různých hudebních orientací. Podle Ivana M. Jirouse se lidé začali starat o to, co je spojuje „*v odporu vůči kulturní politice establishmentu, než co je rozděluje v jejich náklonosti či averzích týkajících se způsobu uměleckého projevu*“.¹⁸⁶

Rok 1973 byl pro český underground rozhodující v překonání krize z počátku sedmdesátých let. Takto myšlenku vysvětlil Ivan M. Jirous: „*Bylo třeba, aby se lidé přestali spoléhat na to, že se stane něco, co znovu umožní hudebníkům veřejně hrát, básníkům publikovat, malířům vystavovat. Spoléhání na zázraky ochromuje tvůrčí práci a hlavně kolektivní činnost: nic nestojí za to dělat, dokud to nebude možné. Ale jakmile jednou člověk uvědoměle pochopí nebo podvědomě pocítí, že je něco navždy, musí ho nutně zaplavit pocit osvobození. Jestliže svět už nikdy nebude vypadat jinak, není třeba se rozptylovat čekáním na záchranu. Musíme se zabydlit v existujícím světě tak, abychom v něm žili vesele a důstojně*“.¹⁸⁷

V prostředí undergroundu tak vznikla mikrospolečnost unikátní svou různorodostí a bohatostí. Oproti undergroundu na Západě měli hudebníci výhodu, že první kultura tj. oficiální kultura, o ně neměla zájem, a proto odpadlo pokušení podlehnout slávě a hmotnému blahobytu.

¹⁸⁶ JIROUS, Ivan M. Zpráva o třetím českém hudebním obrození. In: MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 24. ISBN 978-80-87053-22-5.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 24.

4. OSOBNOSTI A KAPELY ČESKÉHO UNDERGROUNDU

ZBYNĚK FIŠER (EGON BONDY)

Básník, filozof, spisovatel, duchovní otec československého undergroundu, signatář Charty 77 se narodil 20. ledna 1930 v Praze a zemřel 9. dubna 2007 v Bratislavě, kam se ve stáří uchýlil. Po maturitě v roce 1957 dálkově vystudoval Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy. V letech 1957-1962 pracoval jako noční hlídač v Národním muzeu a v letech 1962-1967 jako bibliograf ve Státní knihovně.¹⁸⁸

V padesátých letech se oddělil od surrealistické skupiny a založil s básníkem Ivo Vodseďálkem samizdatovou edici Půlnoc, kde realizovala svá díla podzemní skupina básníků a prozaiků.¹⁸⁹ V sedmdesátých letech se Egon Bondy seznámil s prostředím hudebního undergroundu díky setkání s Ivanem Martinem Jirousem, který ho pozval na koncert kapely The Plastic People of the Universe. Tam Egon Bondy pronesl památnou větu: „*Bylo to fantastické, bylo to nádherné a ti krásní lidi okolo. Ale stejně jsem přesvědčen, že ještě šťastnější by byli, kdyby mohli poslouchat básně Egona Bondyho*“.¹⁹⁰ Od té chvíle se stal Egon Bondy velkým inspirátorem českého undergroundu. Kapela The Plastic People of the Universe byla z tvorby pražského básníka nadšená. Jak později řekl Ivan M. Jirous: „*Bondy je básník, který se zabývá těmi nehlubinnějšími záležitostmi člověka, od jeho rozměru společenského až po jeho zraňované a nedokonalé biologické bytí*“.¹⁹¹

¹⁸⁸ KOSATÍK, P. 2011, s. 344.

¹⁸⁹ MACHOVEC, M. 2008, s. 105.

¹⁹⁰ HLAVSA, M.; PELC, J. *Bez ohňů je underground*. MAŤA, 2001. s. 91. ISBN 80-7287-020-3.

¹⁹¹ JIROUS, Ivan M. Zpráva o třetím českém hudebním obrození. In: MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 21. ISBN 978-80-87053-22-5.

Soubor nahrávek, kde se prvně objevily Egona Bondyho zhudebněné básně např. Dvacet, Toxika, Francovka se jmenuje Egon Bondy's Happy Hearts Club Banned (Zakázaný klub šťastných srdcí Egona Bondyho).

Egon Bondy byl bohémem v pravém slova smyslu. Rád si užíval s ženami, např. s Honzou Krejcarovou (Jana Černá) navázal bouřlivý intimní život. Se svou první ženou Jarmilou Fišerovou splodil syna Zbyňka Fišera ml., kterého ale nevychoval. Jeho poslední životní partnerkou byla o deset let starší Julie Nováková. Po roce 1989 se objevil na seznamu spolupracovníků se Státní bezpečností. Lékařka Marie Klečacká-Beyly Egona Bondyho pozorovala více než třicet let a usoudila, že jeho svoboda ho uvrhla v otroctví. Nakonec zemřel na popáleniny.¹⁹²

VÁCLAV HAVEL

Poslední prezident Československa a první český prezident, dramatik, esejista, jeden ze zakladatelů Charty 77, představitel opozice proti komunistickému režimu a vůdčí osobnost politických změn v listopadu 1989 se narodil 5. října 1936, zemřel 18. prosince 2011 na Hrádečku.¹⁹³

Václav Havel pocházel z významné pražské buržoazní rodiny a za to mu byl odepřen přístup ke vzdělání. Prošel si různými zaměstnání, např. pracoval v Divadle ABC a od roku 1960 v Divadle Na Zábřadlí. Po nocích psal divadelní hry. Mezi jeho nejznámější hry patří: Zahradní slavnost (1963), Vyrozumění (1965), Spiklenci (1972), Audience (1975), Vernisáž (1975).¹⁹⁴ Do roku 1969 publikoval v časopisech Tvář, Divadelní noviny, Divadlo, Listy, Literární noviny, Sešity pro mladou literaturu, Host do domu, Literární listy aj.¹⁹⁵

¹⁹² KOSATÍK, P. 2011, s. 345.

¹⁹³ Tamtéž, s. 364.

¹⁹⁴ KAISER, D. 2009, s. 100-104.

¹⁹⁵ KOSATÍK, P. 2011, s. 364.

Kvůli svým politickým projevům byl zakázaným autorem, proto se držel spíše v ústraní. Na první výročí sovětské okupace 21. srpna 1969 podepsal Václav Havel manifest Deset bodů jež odmítal nastolenou normalizaci. V roce 1975 napsal dopis nastupujícímu prezidentovi Gustavu Husákovi, na kterého se obrátil jménem celé společnosti opět proti normalizaci. Po tomto dopise se stal Václav Havel disidentem, protože projevil svou nespokojenost s režimem.¹⁹⁶

V roce 1976 se spolu s dalšími intelektuály zastal undergroundových hudebníků (The Plastic People of the Universe, DG 307 a dalších), kteří byli zatčeni na festivalu v Bojanovicích u Prahy. Proses proti undergroundu dal vzniknout iniciativě Charta 77, která vyšla na veřejnost 1. ledna 1977 a odvolávala se na občanská a lidská práva.

Za své aktivity v opozici byl za svůj život několikrát vězněn. Stal se velkým příznivcem kapely The Plastic People of the Universe. Dokonce nechal pořádat jejich utajované koncerty ve stodole na Hrádečku, který se stal druhým centrem undergroundu. Byl jednou z klíčových postav změny režimu v listopadu 1989. Po jeho boku stála jeho první žena Olga Havlová rozená Šplíchalová. Druhou ženou se stala herečka Dagmar Veškrnová.

DANA NĚMCOVÁ (roz. VALTROVÁ)

Dana Němcová se narodila 14. ledna 1934 v Mostě. V roce 1953 začala studovat obor psychologie na Univerzitě Karlově, kde se seznámila s filozofem Jiřím Němcem. Spolu se jím narodilo sedm dětí. V 70. letech se velmi sblížili s undergroundovou komunitou, převážně s kapelou The Plastic People of the Universe. Dcera Jana Němcová se sblížila se zpěvákem kapely Milanem Hlavsou, kterého si v roce 1975 vzala. Jejich byt na Ječné ulici v Praze se stal domovem a centrem jak undergroundu, tak Charty 77, kterou Dana Němcová mezi prvními ihned podepsala. Probíhaly v něm různé přednášky a semináře zakázaných filozofů, umělců a intelektuálů.

¹⁹⁶ KAISER, D. 2009, s. 96.

Za svou opoziční činnost v Chartě 77 a ve Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných byla vyhozena ze zaměstnání, pronásledována, šikanována a vězněna. Patřila k významným a obdivujícím osobnostem českého disentu. Po roce 1989 se stala poslankyní za Občanské fórum, předsedkyní správní rady Výboru dobré vůle Nadace Olgy Havlové.¹⁹⁷ V roce 1990 dostala cenu mezinárodního mírového hnutí Pax Christi, v roce 1998 dostala prezidentskou medaili Za zásluhy a v roce 2000 jí byla udělena Středoevropská cena.

JIŘÍ NĚMEC

Významný filozof, editor, překladatel a představitel českého disentu Jiří Němec se narodil 18. října 1932 v Praze a zemřel 4. října 2001 též v Praze. Jako jeho žena Dana Němcová byl aktivní v opoziční činnosti. S Václavem Havlem se kterým se znal z časopisu Tvář, začal spoluvytvářet nezávislou iniciativu Chartu 77 v roce 1977. V roce 1978 byl spoluzakladatelem Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). Několikrát se dostal za své opoziční činnosti do vězení a v roce 1983 byl donucen k emigraci do Rakouska v rámci akce Asanace. Po roce 1990 se vrátil zpět do Československa a působil na akademické půdě.¹⁹⁸

AKTUAL

Skupina Aktual vznikla jako umělecké seskupení v roce 1963 v Mariánských Lázních. V roce 1967 byl do kapely přizván výtvarník a hudebník Milan Knížák. Kapela Aktual měla od svého začátku český repertoár. Milan Knížák působil v kapele jako umělecký vedoucí, skladatel a zpěvák.¹⁹⁹

¹⁹⁷ DENČEVOVÁ, I.; STÁREK, F.; STEHLÍK, M. 2012, s. 69.

¹⁹⁸ DENČEVOVÁ, I.; STÁREK, F.; STEHLÍK, M. 2012, s. 40.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 53.

Aktual byla vyjímečná kapela v československém prostředí a měla značný vliv na rozvoj dalších kapel (např. The Plastic People of the Universe, DG 307, Hever and Vazelina band). Přestože kapela vystupovala dohromady osmkrát, patří mezi nejvýznamnější kapely českého undergroundu. Charakteristické pro kapelu bylo tzv. akční umění. Na svých koncertech spolu s kytarami a bicím používali netypické nástroje jako vrtačky, kladiva a zvuky sirén, motocyklu, štípání dříví.²⁰⁰

„V textech kapely se objevovala směsice humoru, parodií, výkřiků, hesel a smrtelně vážně míněných snů a tužeb. Většinou byly krátké a povahou metaforické. Jejich jazyk byl záměrně jednoduchý až otřepaný, rytmus mnohdy trapný, tak aby především zesměšňovaly samy sebe a pak teprve to, do čeho se chtěly strefit.“²⁰¹

Kapela Aktual se rozpadla v roce 1968. K obnovení došlo v roce 1970, kdy působila do roku 1972 neaktivněji. Poslední koncert kapely se uskutečnil v roce 2011 na festivalu Pocta českému undergroundu.²⁰²

V kapele působili:

Ivan Čori (*1950): doprovodná kytara zpěv

Václav Jankovský: basová kytara

Petr Janoušek (*1950): kytara, motocykl

Josef Krompiegel (*1951): bicí

Jan Maria Mach (*1943): bicí nástroje, flétna, valcha, sudy

Arnošt Pšajdl (1929-1987): trumpet, zpěv

Josef Staněk (*1951): housle

Pavel Tichý (*1941): kravský zvon, zpěv, řev, sólová kytara

Jiří Váňa (*1954): harmonika

Josef Vereš (*1950): housle, destrukce, štípání dřeva, řev, foukací harmonika

Zdeněk Vokatý (*1952): píšťala, sudy, barely²⁰³

²⁰⁰ KNÍŽÁK, M. 2003, s. 9.

²⁰¹ KNÍŽÁK, M. Písně kapely Aktual. MAŤA, 2003. s. 10. ISBN 80-7287-060-2.

²⁰² DENČEVOVÁ, I.; STÁREK, F.; STEHLÍK, M. 2012, s. 53.

²⁰³ KNÍŽÁK, M. Písně kapely Aktual. MAŤA, 2003. s. 18. ISBN 80-7287-060-2.

BÍLÉ SVĚTLO (WHITE LIGHT)

Undergroundová kapela vznikla v roce 1973 v Humpolci a založil ji Pavel „Eman“ Zeman, který působil v začátcích kapely The Plastic People of the Universe jako bubeník. V kapele působil flétnista Jiří „Píček“ Fryc, Stanislav Klecandr, Jiří Lorenc a Vladimír Kroula.²⁰⁴

Kapela Bílé světlo disponovala početnou dechovou sekcí. Sestávala se z klarinetů, saxofonů, trombonu a flétny. Velký úspěch sklídila na Druhém festivalu druhé kultury v Bojanovicích. Působila do roku 1977.²⁰⁵

UMĚLÁ HMOTA (UH)

Jedna z kmenových undergroundových skupin vznikla postupně v roce 1973 a 1974. Založili ji hudebníci Milan Vopálka „Dino“ a Josef Vondruška „Vaťák“. ²⁰⁶ O UH se zmínil Ivan M. Jirous ve své Zprávě o třetím českém hudebním obrození a označil ji jako folklor underground. Vyzdvihl především kvalitu textů, které skládal básník Josef Vondruška „Vaťák“.²⁰⁷

V roce 1975 vystoupila UH na utajovaném koncertu s The Plastic People of the Universe, The Old Teenagers, DG 307 v Mokropsech. Poté se Josef Vondruška „Vaťák“ od UH odpojil. Vznikly kapely Umělá hmota II., ve které zůstal Milan Vopálka a Umělá hmota III. s Josefem Vondruškou. Obě kapely většinou vystupovaly společně. Objevily se na Druhém festivalu druhé kultury v Bojanovicích, kde s UH III vystupoval dokonce básník Egon Bondy (Zbyněk Fišer) s písní Příšerné bytosti.²⁰⁸

²⁰⁴ DENČEVOVÁ, I.; STÁREK, F.; STEHLÍK, M. 2012, s. 39.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 39.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 39.

²⁰⁷ JIROUS, Ivan M. In: MACHOVEC, M. 2008, s. 30.

²⁰⁸ Blíže: www.plasticpeople.eu.

V roce 1977 ukončila kapela UH III svou činnost. Kapela UH II, nyní jen Umělá hmota v čele s Milanem Vopálkem, působí doposud. Podle Milana Vopálka UH prošla velkým vývojem. Písničkám zůstala stejná kostra, ovšem plášť je úplně nový a modernější, muzika rychlejší a melodičtější. Kapela oslavila 23. února 2013 čtyřicet let od založení.²⁰⁹

DG 307

Kapela DG 307 vznikla v roce 1973. Založil ji hudebník Milan Hlavsa a básník, textař a výtvarník Pavel Zajíček, které pojilo silné přátelství. Název vznikl v domnění, že se jedná o diagnózu schizofrenie. Přesná definice diagnózy pod číslem 307 je „přechodná situační porucha“ a „*patří sem situační poruchy přechodné u osob bez zjištěné předchozí duševní poruchy, například:*

- *velká stresová reakce (panická reakce)*
- *bojová únava*
- *poruchy adaptační schopnosti v dospívání a ve stáří*
- *afektivní poruchy jednání*
- *psychopatická reakce u normální osobnosti na silnou stresovou situaci*“.²¹⁰

Ivan M. Jirous o kapele DG 307 v roce 1975 napsal toto: „*Je s podivem, jakou hudební schizofrenií v ní Hlavsa projevil. Kompozice, které vytvořil pro Zajíčkovy texty, se nikterak nepodobají hudbě Plastiků, v níž jako by byl vázán vlastním hudebním vývojem, kultivovaným dnes až do manýristických poloh, avšak neztrácejících původní ostrost a živost*“.²¹¹ Kapela DG 307 se nechala inspirovat skupinou Aktual Milana Knížáka. Na svém vystoupení hudebníci používali netradiční nástroje jako železný řetěz, tyč od vysavače nebo psací stroj.

²⁰⁹ Blíže: www.umelahmota.cz/aktual.htm.

²¹⁰ JIROUS, Ivan M. Zpráva o třetím českém hudebním obrození. In: MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 28. ISBN 978-80-87053-22-5.

²¹¹ Tamtéž, s. 27.

Na Druhém festivalu druhé kultury v Bojanovicích byli hudebníci vystupujících kapel zadrženi. Pavel Zajíček byl v roce 1976 odsouzen a v roce 1980 byl donucen emigrovat do Švédska, později se přestěhoval do Spojených států amerických. Kapela DG 307 se rozpadla v roce 1980 rozpadla a byla obnovena až v roce 1992 pod názvem Uměle ochuceno.²¹² V kapele vystupovali Jan Kindl, Ivan Bierhanzl, Jaroslav Kukul, Otakar Michl.

SEN NOCI SVATOJÁNSKÉ BAND

Sen noci svatojánské band vznikl v roce 1973 jako kapela Křižovnické školy čistého humoru bez vtípu. Založili ji výtvarníci Karel Nepraš, Milan Hájek, Milan Čech, inženýr chemie Petr Lampl a saxofonista Vratislav Brabenec.²¹³

Jak napsal Ivan M. Jirous ve Zprávě o třetím českém hudebním obrození: *„Kapela Sen noci svatojánské band totiž naplňuje jednu z bytostných potřeb svobodně myslícího člověka - smysl pro humor. V dokonalé persifláži a s naprostou vážností - mírněnou pouze zakalkulovanými hudebními nedostatky - předvádí slavné skladby vážné hudby a slavné kýče pop music, v osobité úpravě, někdy dokonce integrujíc oba žánry najednou“*.²¹⁴

Mezi nejznámější skladby Snu noci svatojánské band byly např. Malá noční hudba ... Mozarta a Krásné je žít z filmu Doktor Živago na hudbu Johanna Strausse. Sen noci svatojánské band si publikum oblíbilo z toho důvodu, že mu poskytoval prostor k radosti, nevázanosti a nezávaznosti v době, kdy tento prostor lidem značně scházel. Nejslavnějšími akcemi kapely byly dva happeningy.

²¹² DENČEVOVÁ, I.; STÁREK, F.; STEHLÍK, M. 2012, s. 40.

²¹³ JIROUS, Ivan M. In: MACHOVEC, M. 2008, s. 25.

²¹⁴ JIROUS, Ivan M. Zpráva o třetím českém hudebním obrození. In: MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 25. ISBN 978-80-87053-22-5.

První z roku 1973 na kopci Blaník, kde podle slov Ivana Martina Jirouse „hrál *Sen noci svatojánské band do ouška blanickým rytířům*“.²¹⁵ Druhý happening se konal v roce 1974 u břehu Vltavy a hrál na různých místech Vltavu od Bedřicha Smetany.²¹⁶

HEVER A VAZELÍNA BAND

Hever a Vazelína band vznikli postupně v letech 1974 a 1975 v Chomutě, kde ji založil Miroslav Skalický. Hudebníci používali nehudební nástroje jako byly barely, kovadliny nebo stavební míchačka. Na vystoupení přibývaly divadelní prvky a přestřelky mezi jevištěm a hledištěm. Mezi nejznámější skladby patří Tesilová verbež, Kombajnéri, Červený vejločky a Blejzr Blues.²¹⁷ S kapelou často vystupoval Ivan M. Jirous.

KAREL „CHARLIE“ SOUKUP

Písničkář Karel „Charlie“ Soukup zpíval o obyčejných věcech nebo činnostech, např. o jídle, fotbalu nebo rádiu. Vystupoval sám za doprovodu kytary. Ivan M. Jirous popsal jeho hudební styl takto: „*Soukup neprotestuje, ale s jemným citem ironizuje. Není to křikloun, ale skrytý komentátor tuposti těch, kdo nahradili stádními požitky možnost být svobodnými, pestrými a rozmanitými; a především pak možnost být lidskými*“.²¹⁸ Poprvé veřejně vystoupil na Prvním festivalu druhé kultury v roce 1974 v Postupicích dále v roce 1975 v Mokropsech, v roce 1976 vystupoval na Druhém festivalu druhé kultury v Bojanovicích, kde byl spolu s dalšími undergroundovými hudebníky zadržen a odsouzen.²¹⁹ V roce 1981 emigroval do Austrálie, kde žije dodnes.

²¹⁵ JIROUS, Ivan M. Zpráva o třetím českém hudebním obrození. In: MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 26. ISBN 978-80-87053-22-5.

²¹⁶ Tamtéž, s. 26.

²¹⁷ DENČEVOVÁ, I.; STÁREK, F.; STEHLÍK, M. 2012, s. 92.

²¹⁸ JIROUS, Ivan M. Zpráva o třetím českém hudebním obrození. In: MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008. s. 30-31. ISBN 978-80-87053-22-5.

²¹⁹ DENČEVOVÁ, I.; STÁREK, F.; STEHLÍK, M. 2012, s. 77.

VLASTIMIL TŘEŠŇÁK

Vlastimil Třešňák vystupuje veřejně od 60. let jako folkový písničkář, výtvarník a spisovatel. V 70. letech byl členem sdružení folkových písničkářů Šafrán spolu s Jaroslavem Hutkou, Vladimírem Veitem a Jiřím Pallasem.

Po založení Charty 77 se jeho jméno objevilo mezi prvními signatáři a z toho důvodu byl pod tlakem Státní bezpečnosti donucen v roce 1982 emigrovat do Švédska, později do Německa. V exilu vydal Vlastimil Třešňák album Zeměměřič, Koh-i-noor, Třešňák, Koláž, Korman, Gadzor, Inventura, Skopolamin a Němý suflér.²²⁰ Po pádu komunismu se vrátil zpět do České republiky a nadále koncertuje.

SVATOPLUK KARÁSEK

Svatopluk Karásek (*1942) je písničkář, evangelický duchovní a básník. V 70. letech pracoval jako kastelán na hradu Houska, kde umožnil kapele The Plastic People of the Universe nahrát album Egon Bondy's Happy Hearts Club Banned.

Patřil mezi významné undergroundové písničkáře nábožensky založené. V jeho textech se objevil jak český jazyk, tak anglický. Jeho nejslavnější skladbou je Say no to the devil z alba Řekni ďáblu ne.²²¹ V roce 1974 vystoupil na Prvním festivalu druhé kultury v Postupicích a v roce 1976 na Druhém festivalu druhé kultury v Bojanovicích. Spolu s undergroundovými hudebníky byl na festivalu v Bojanovicích zadržen Státní bezpečností a odsouzen k osmi měsícům odnětí svobody. Po podepsání Charty 77 s rodinou emigroval do Rakouska a posléze do Švýcarska.²²²

Do České republiky se vrátil po komunistickém převratu a věnoval se kázání, hudbě, psaním knih a politice.

²²⁰ Blíže: <http://www.tresnak.cz/>.

²²¹ JIROUS, Ivan M. In: MACHOVEC, M. 2008, s. 31.

²²² DENČEVOVÁ, I.; STÁREK, F.; STEHLÍK, M. 2012, s. 68.

FRANTIŠEK HORÁČEK (JIM ČERT)

Zpěvák a akordista František Horáček (*1956) vystupuje pod přezdívkou Jim Čert. Jeho hudební styl vychází z folkloru, objevují se v něm prvky barokní i hospodské hudby. Ačkoli působil v prostředí českého undergroundu, podepsal v roce 1979 spolupráci se Státní bezpečností.²²³ Tato spolupráce představovala udávání mládeže i svých undergroundových kolegů. Byla v rozporu i s jeho texty, např. ve skladbě *Já šel jsem cestou tesklivou* zpívá „Já doufal jsem, že zřítí se tenhle prokletý řád, a že budu mít svou zemi snad ještě někdy rád“.

Za svou spolupráci se Státní bezpečností se veřejně omluvil dopisem, který poslal několika médiím. V současné době pokračuje ve své hudební profesi.

²²³ DENČEVOVÁ, I.; STÁREK, F.; STEHLÍK, M. 2012, s. 125.

5. SOUČASNÝ VÝVOJ UNDERGROUNDOVÉ HUDBY

Aniž by to bylo cílem autoritářského státu, zachránil podstatu českého rocku, která tkvěla v pravdivosti a přesvědčivosti. „*Dvacet let tzv. normalizace mohly u nás kapely alespoň částečně revoltovat. Podle některých západních hudebních publicistů i samotných muzikantů rock, coby nástroj revolty, skončil v mezinárodním měřítku v rozmezí let 1969-1971, po éře hippies, poté, co zklamaly naděje roku 1968, poté, co se nepodařilo zabránit válečným konfliktům*“.²²⁴

V Československu se po vítězném patosu sametové revoluce znovu otevřel prostor pro rockovou hudbu. Rozšířilo se spektrum žánrů a objevily se nové formy hudby, jakými byly techno, house aj. Otevřel se také prostor pro byznys, který si začal přizpůsobovat hudbu podle svého.

Po době „šeda“ se stala hudba nadmíru liberární. Avšak stále přetrvávaly a přetrvávají snahy kontrolovat hudbu a ovládnout fanoušky. Jako příklad uvedu zásah policie s těžkooděnci, vodními děly a slznými plyny při festivalu CZECHTEK v roce 2005. Bylo rozehnáno a zraněno několik tisíc mladých lidí. Tehdy se na jejich obranu postavil Ivan M. Jirous, Svatopluk Karásek a mnoho dalších osobností, které měly vlastní zkušenost se zadržováním a perzekucemi tehdejší Státní bezpečnosti ze strany státu.

Undergroundová hudba pokračuje i po roce 1989. Pořádají se různé festivaly na podporu undergroundu, kde vystupují dnes již mediálně známé osobnosti a kapely. Většina undergroundových kapel vystupuje po menších hudebních klubech, divadlech a rockových festivalech. Vzhledem k tomu, že jsou hudebníci o několik desítek let starší, jedná se spíše o komorné koncerty pro menší publikum.

²²⁴ VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. s. 557. ISBN 978-80-200-1870-0.

THE PLASTIC PEOPLE OF THE UNIVERSE

V současné době vystupuje kapela The Plastic People of the Universe ve složení: Joe Karafiát (kytara, zpěv), Eva Turnová (baskytara, zpěv), Jaroslav Kvasnička (bicí), Vratislav Brabenec (basklarinet, altsaxofon, klarinet, zpěv), Jiří Kabeš (viola, zpěv), Josef Janíček (klávesy, zpěv).²²⁵ Ze zakázané kapely se stala kapela uznávaná a profesionální. Po smrti Milana Hlavsy v roce 2001, který také působil ve skupině Půlnoc, vydali dvě alba. Vystupují na rockových festivalech, v divadlech a různých rockových klubech jak v České republice, tak v zahraničí.

Ráda bych se také zmínila o dvou muzikantech, kteří nejsou slavní a nemají za sebou zatýkání a vydírání jen proto, že hrajou rockovou muziku. Tím bych ráda poukázala na to, že underground má i v současné době své obdivovatele.

David Pucherna (*17.10.1973) se k undergroundu dostal v devadesátých letech stejnou cestou jako většina hudebníků koncem 60. let přes kapely The Velvet Underground a Mothers of Invention. Přes tyto kapely se dostal ke skupině Půlnoc a The Plastic People of the Universe.

Kytarista David Pucherna hraje v pražské kapele Hally Belly a underground vnímá spíše jako společenství, sociální vztah, kterého se cítí být součástí.²²⁶

Tomáš Rogovský (*7.5.1983) přilnul k undergroundu přes metalové kapely. Spousta metalových žánrů spadá také do undergroundu. Později se začal zajímat o tvorbu básníka J. H. Krchovského, vlastním jménem Jiří Hásek, jehož básně zhudebňoval i Milan Hlavsa. Pro Tomáše Rogovského, který vystupuje s kapelou Von Plastic Factory je underground životní styl, který podle jeho názoru jen tak někomu nepřiroste k srdci.²²⁷

²²⁵ Blíže: <http://www.plasticpeople.eu>

²²⁶ DENČEVOVÁ, I.; STÁREK, F.; STEHLÍK, M. 2012, s. 210.

²²⁷ Tamtéž, s. 125.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala vývojem českého hudebního undergroundu po roce 1969. Pokusila jsem se přiblížit vztah undergroundu s disidentem a jejich společné aktivity, které se začaly utvářet po zatčení hudebníků The Plastic People of the Universe. Dále jsem se zaměřila na představitele undergroundu Ivana Martina Jirouse, který podle mého názoru značně ovlivnil prostředí undergroundu a kapelu The Plastic People of the Universe. Nebýt jeho, možná by pozměnila svůj repertoár, přejmenovala anglický název na český a objevovala se v televizních estrádách jako výplň televizního programu o přestávce. Tím by se nedala dohromady silná opozice a neprobudila by v lidech odpor proti vládě jedné politické strany.

Téma underground je pro většinu mladých lidí velkým otazníkem. Myslím, že o problematice undergroundu a jeho vlivu na formování opozice by se mělo více diskutovat. Při svém bádání jsem měla možnost seznámit se s ředitelem knihovny Libri Prohibiti panem Jiřím Gruntorádem, který byl ve vězení za opisování samizdatu. Je neuvěřitelné, že i přes špatné zkušenosti s tehdejšími režimem, vzpomínal na 70. a 80. léta jako na dobu velké solidarity, důvěry a pospolitosti lidí.

Z vyprávění svých rodičů a prarodičů těžko pochopíme, my, co jsme se narodili po roce 1989, jaké zákazy a omezení si pro ně komunistický režim připravil. O to více je však obdivuhodné, co všechno byli lidé schopni obětovat pro jednu nahrávku kapely The Rolling Stones.

Historie undergroundu je téma velmi rozsáhlé. Ve své práci představuji důležité události a osobnosti, o kterých bylo možno vyhledat informace v odborné literatuře. O undergroundu je také natočeno mnoho dokumentů nebo filmu, které poskytují zajímavá svědectví.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BITRICH, A. *Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945-1989*. Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-449-1.

BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Ústav českých dějin FF UK. Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-007-9.

BONDY, E. *Mníšek*. Praha: Akropolis, 2008. ISBN 978-80-86903-72-9.

DENČEVOVÁ, I.; STÁREK, F.; STEHLÍK, M. *Tváře undergroundu*. Radioservis, 2012. ISBN 978-80-87530-17-7.

DRDLA, A. *Příběhy bezpráví - příběhy vzdoru*. Člověk v tísni, 2009. ISBN 978-80-86961-72-9.

HAVEL, V. *Dálkový výslech*. Spisy/4. TORST, 1999. ISBN 80-7215-090-1.

HLAVSA, M.; PELC, J. *Bez ohňů je Underground*. MAŤA, 2003. ISBN 80-7287-020-3.

CHADIMA, M. *Alternativa: Svědectví o českém rock & rollu sedmdesátých let*. Brno: Host, 1992. ISBN 80-85233-11-8.

ILLES, T. *Děti a drogy*. ISV nakladatelství Praha, 2002. ISBN 80-85866-50-1.

KAISER, D. *Disident Václav Havel 1936-1989*. Paseka, 2009. ISBN 978-80-7432-012-5.

KALOUS, J.; KOCIAN, J. *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*. Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-87211-70-0.

KNÍŽÁK, M. *Písně kapely Aktual*. MAŤA, 2003. ISBN 80-7287-060-2.

KOCIAN, J.; PERNES, J.; TŮMA, O. *České průšvihy aneb Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin 1848-1989*. Barrister & Principal, 2005. ISBN 80-86598-87-X.

KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ. *Slovník cizích slov*. Nakladatelství Plot. ISBN 80-86523-77-4.

KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ. *Slovník cizích slov*. Encyklopedický dům, s.r.o., 1996. ISBN 80-90-1647-8-1.

KOSATÍK, P. *Česká inteligence (od Jaroslava Golla po Magora)*. Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2373-3.

MACHOVEC, M. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. Pistorius & Olšanská: Praha, 2008. ISBN 978-80-87053-22-5.

MATZNER, A.; POLEĐŇÁK, I.; WASSERBERGER, I. *Encyklopedie jazzu a populární hudby*. 2. vyd. Praha, 1983. ISBN 02-003-83.

NAVARA, L.; ALBRECHT, J. *Abeceda komunismu*. Host, 2010. ISBN 978-80-7294-340-1.

NEOMYTKOVÁ, J. *Humpolecký Magor*. Torst, 2007. ISBN 978-80-7215-299-8.

OTÁHAL, M. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989*. Sv. 2. ÚPSD AV ČR, 2011. ISBN 978-80-7285-137-9.

PILAŘ, M. *Underground: Kapitoly o českém literárním undergroundu*. Host, 1999. ISBN 80-86055-67-1.

POUČENÍ Z KRIZOVÉHO VÝVOJE VE STRANĚ A SPOLEČNOSTI PO XIII. SJEZDU KSČ. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1970.

PUTNA, Martin C. *Václav Havel: Duchovní portrét v rámci české kultury 20. století*. Václav Havel Library, 2011. ISBN 978-8087490-07-5.

SÍGL, M. *Události pravdy, zrady, nadějí*. Akcent, 2009. ISBN 978-80-7268-659-9.

ŠIMEČKA, M. *Obnovení pořádku*. Atlantis, 1990. ISBN 80-7108-002-0.

VANĚK, M. *Byl to jenom rock'n'roll? Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1870-0.

VLČEK, J. *ROCK 2000 (L-R)*. Jazzová sekce SH, 1983.

ARCHIV KNIHOVNY LIBRI PROHIBITI

Internetové zdroje:

HRABALIK, P. *Kořeny undergroundu*. [online]. © Česká televize 1996-2013 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/jazz/clanky/28-koreny-undergroundu/>

HRABALIK, P. *Magická hra v letech 1965-1967*. [online]. © Česká televize 1996-2013 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/60-leta/alternative-rock/clanky/37-hippies-magicka-hra-v-letech-1965-1967/>

HRABALIK, P. *Underground v Anglii, Evropě a Německu*. [online]. © Česká televize 1996-2013 [cit.2013-05-10].Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/60-leta/alternative-rock/clanky/30-underground-v-anglii-evrope-a-nemecku/>

MARJÁNKO, B. *Období normalizace*. [online] © 1999-2013 [cit. 2013-05-14] Dostupné z: http://www.totalita.cz/norm/norm_02.php

NĚMEC, V. *Normalizace v Československu (70. léta)*. [online]. © 1997-2013 [cit. 2013-05-13].Dostupné z: <http://www.dejepis.com/index.php?page=000&kap=026&pod=4>

Opozice. [online] © Ústav pro studium totalitních režimů 2008-2012 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/opozice>

THE PLASTIC PEOPLE OF THE UNIVERSE. [online] © 2009 [2013-06-15]. Dostupné z: <http://www.plasticpeople.eu/index.html>

TŘEŠŇÁK, V. [online] © 2011 [cit. 2013-05-16]. Dostupné z: <http://www.tresnak.cz/>

UMĚLÁ HMOTA. [online] © 2013 [cit. 2013-05-16]. Dostupné z: <http://www.umelahmota.cz/index.htm>

VLČEK, T. *Charta 77*. [online] © 1999-2013 [cit. 2013-06-15]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php>

Z historie KAN. [online] © 2012 [cit. 2013-05-16]. Dostupné z: <http://www.kan.cz/z-historie-kan>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Texty písně - The Plastic People of the Universe	I
Příloha B - Text písně - Aktual	II
Příloha C - Martin Ivan Jirous, The Plastic People of the Universe.....	III

PŘÍLOHY

Příloha A – Texty - The Plastic People of the Universe

TOXIKA

Autor: Egon Bondy

Nahrávka: Egon Bondy's Happy Hearts Club Banned

Jsem obětí vázanosti
toxikomanické
Mohlo by to býti k zlosti
ale je to komické

Piju pivo žeru prášky
stejně sotva usnout smím
Ráno prodám prázdný flašky
Julie mi helfne s tím

KDYŽ JE DNES ČLOVĚKU DVACET

Autor: Egon Bondy

Nahrávka: Egon Bondy's Happy Hearts Club Banned

Když je dnes člověku dvacet
chce se mu hnusem zvracet
ale těm co je čtyřicet
je toho vyblít ještě více
jen ten komu je šedesát
může jít se sklerózou klidně spát

Příloha B – Text písně - Aktual

ATENTÁT NA KULTURU

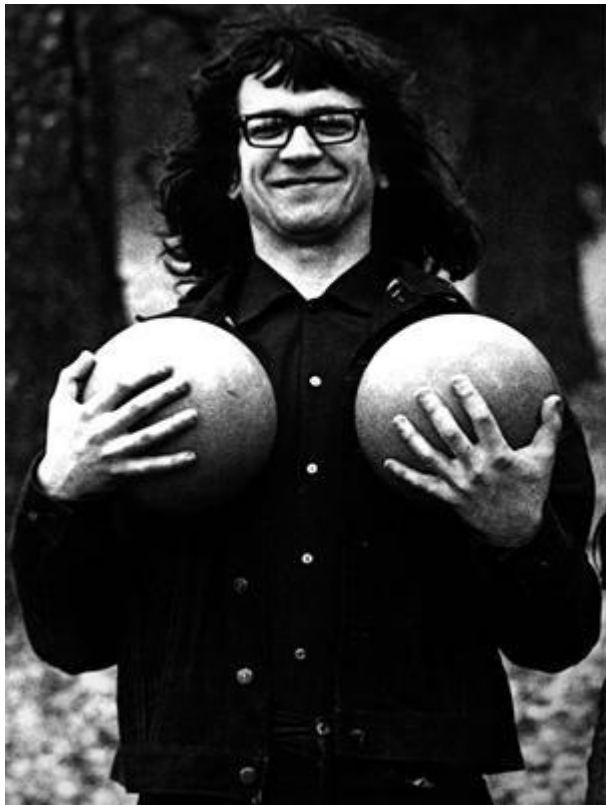
Probud'te pátera Koniáše
at' vstanou z mrtvých jezuiti
tisíce knih je třeba spálit
probud'te pátera Koniáše

Rozkopte obrazy spalte i knihy
divadla at' srovnaj buldozéry
zahod'te všechno co má nákou cenu
spáchejte atentát na kulturu

probud'te pátera Koniáše
probud'te všechny idioty
inteligenci je třeba zabít
probud'te pátera Koniáše

Rozkopte obrazy spalte si knihy
Divadla at' srovnaj buldozéry
zahod'te všechno co má nákou cenu
spáchejte atentát na kulturu

Příloha C – Martin Ivan Jirous, The Plastic People of the Universe

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Natálie Knittlová

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: prezenční

Název práce: Hudební underground a třetí hudební obrození

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 86

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů českých použitých zdrojů: 29

Počet internetových zdrojů: 11

Vedoucí práce: PhDr. Hugo Schreiber